NURİ PAKDİL

batı notları

özelkitapgrubu

EDEBİYAT DERGİSİ YAYINLARI

ISBN 975-7013-02-1

EDEBİYAT DERGİSİ YAYINLARI

EDEBİYAT DERGİSİ YAYINLARI : 3

Birinci Basım – Ekim 1972
5000 (Beş bin) adet

İkinci Basım – Eylül 1980
3000 (Üç bin) adet

Üçüncü Basım – Mart 1997
2000 (İki bin) adet

Yazışma Adresi:
EDEBİYAT DERGİSİ YAYINLARI
P.K. 50
06581 Bakanlıklar – Ankara

Telefon–Faks: (0312) 231 15 64

NURİ PAKDİL

BATI NOTLARI

EDEBİYAT DERGİSİ YAYINLARI

Kapak Düzeni : İdris Hamza
Sayfa Düzeni : Zeyd Ammar – Ebûzer Murtaza
Düzelti : Hatice Zehra – İdris Hamza – Ebûzer Murtaza

Dizgi : Öncü
Kapak : Ses
Baskı : Özkan
Cilt : Kalkan

ISBN 975-7013-02-1

Annemin ve babamın anılarına

BATI

NOTLARI

Edebiyat dergisinde yayımlanan "Batı Günlüğü", Türkiye'ye döndükten sonra gözden geçirilmiş, bunlara yeni bölümler eklenmiştir. Yazılardan tarihler de çıkarıldığı için, kitaba, "Batı Notları" adı daha uygun düştü.

Yalnızca izlenimlerimi değil, Batı'nın bende yaptığı çağrışımları da yazdım.

Şunu da belirteyim: Bilinen gerçeklere yeni bir şey eklenmedi. Ama bunlarla, uygarlık sorunlarımıza az çok değiniliyorsa, bu gerçeklerin sürekli yazılması ve üzerinde düşünülmesi zorunludur.

Eylül 1972

1

Kuşluğa doğru, uçak Ankara'dan kalktı. Hâlâ, alandaki arkadaşlarımın ellerini tutuyormuşum, sanıyorum.

Yolcuların çoğunluğu Türk.

Aşağısı Trakya ve Balkanlar. Buralar da bizim yurdumuzdu, Türkiye'nin toprakları içindeydi. Üç yüz yıldan artık bir süre bizim olan, uygarlığımızın bir parçası olan buraları kolay kolay bırakmamalıydık. Trakya, tarihî bir soru olarak yeni kuşaklara öğretilmeli, yeni kuşaklardan, bu sorunun mutlaka cevabını bulmaya uğraşmaları istenmelidir. "Trakya'yı nasıl yitirdik?" sorusu uçağın içinde durmadan çınlıyor.

Batı üstüne, şimdiye değin çok okuduk. Uzun yıllardır, uygarlığımızı bırakıp, nasıl olursa olsun, ne olursa olsun, Batılılara benzemeye çalışıyoruz. Onların sözlerini tutmadan, onların kurumlarını almadan, onların yasalarını uygulamadan, sorunlarımızı çözemeyeceğimiz kanısına varmışız. Nasıl düşünüyorlarsa biz de öyle düşüneceğiz; düşüncenin en iyisini onlar bilirler çünkü! Avrupalılar birer örnektirler önümüzde! Öyküneceğiz onlara! Batılılaşmak dediğimiz yabancılaşma böyle başlamadı mı?

Ama, öykünmekle; inançları, davranışları farklı uluslara göre düzenlenmiş kurumları almakla, onların aynısını kurmakla, ulusal bileşime varmak mümkün müydü?

Hem sonra ne olmuştu kendi kurumlarımıza?

Batı, geometrisi ve "eşya ateşiyle" karşıladı beni. Frankfurt hava alanını böyle anlatabiliriz: Solunmaz bir hava; kalabalık ve hız. Burası, yabancı birisi için ilginç belki; ama, kendi kargaşalığı içerisinde.

Ağır ağır yürüyorum. İlk kez yabancı bir ülkedeyim. Çoktandır yurt dışında kalmışım gibi, bu yolcular arasında Türkiye'yi özledim.

Uçakta hep Kudüs'ü düşünmüştüm. Çünkü Peygamber'in miracı Kudüs'ten başlar.

Bir buzağı var sanıyordum uçağın önünde. Pencereden baktıkça görülebiliyordu. Heryerde böylesi bir

görüntü çıkıyor önümüze. Aslında, sorumluluğumuz bir buzağı gibi görünmektedir.

Uçak, ince bir ibrişimle birbirlerine uluyor ülkeleri!

Üniversitede okuduğum yıllarda, bir uçak geçmeye-görsün, Exupéry gelirdi aklıma, Ikinci Dünya Savaşında uçağıyle yiten, nerede olduğu bilinmeyen Fransız pilotu–yazarı. Nedense acırdım. Sonra Zihni Hızal'ın adını duydum, yazdıklarını okudum, eylemciliğini anlattılar. Uygarlığımızın savaş pilotu idi. Asya'yı, Kafkasya'yı omuzlarına alarak, uygarlığımızın tarihteki büyüklüğünü bizlere anımsatmak için, bir Kafkasya kartalı gibi, durmadan uçuyordu. Rusya'da, Kafkasya'da, Trakya'da kalan müslümanların durumları bir bakıma ne kadar acıysa, 1970'lerden sonra üniversitelerimizde okuyan öğrencilerin onu tanımamaları da o kadar acıdır. Çağın atı uçağında, yüreğinde taşıdığı Sonsuzluk Bildirisiyle ölmüştü Ankara'da 1963'te.

Makinenin egemenliği yoğun lav; insanın yüzüne bir kamçı gibi iniyor. İçimizi tedirgin eden bir basınç. İnsanın kişiliği, makinenin bir adım gerisinde duruyor. Sanırım, Batı yaşantısının uyumsuzluğu da bu dengesizliktedir. Çünkü, makine, "kişiliğin" önüne geçince, dengesizlik başlar.

Alan, söbe bir kalem kutusunu andırıyor.

Çok Türk görüyorum. Bu geometriye yabancılar. Sanırım Almanlar da, onların bu yabancılığını, makine-

lerinin bir parçası olarak çalıştırıyorlar. Ne var ki, geometri boşlukta; sağlam dayanakları olmasa gerek. Akıl, belli bir oranda işlevini yapsa bile, ya kalbin "işlevi"? Almanlar makineye sığınmışlar. Ölümden korktukları için mi? Makineye güven olmaz! Makine, bu korkuyu yenecek güçte olmak şöyle dursun, manevî değerleri talan ettiği için, Batılıyı ölüm karşısında sığınaksız bırakmıştır. Bu talandan sonra, kala kala makine kalmıştır güya sığınak olarak. İşte çelişkileri! Oysa ölmek korkusunu, ancak ölümötesi hayata inanarak yenebiliriz.

Almanlar, soğuk insanlar. Para bozdururken, kimisine bazı yerleri sorarken, gazete alırken, bu izlenimi ediniyorum.

1 Nisan 1972 günlü Le Monde gazetesinin Türkiye'ye değgin bütün yazılarından, âdeta; yurdumuzun bölünmesini, ulusumuzun parçalanmasını istiyorlarmış anlamı çıkarılabilir.

2

Gökyüzü, dörtbaşı bayındır bir ülkedir. Frankfurt–Paris arasında; çitlerle, hendeklerle bölünmemiş bulut tarlalarından geçiyoruz. Görülmüyor aşağısı. Mâsum, kocaman bir gök beşiğinde tatlı tatlı ırgalanıyoruz. Bulutlar; kimi yerde Toros Dağları gibi dik ve hırçın, kimi yerde Muş Ovası gibi yamyassı, kimi yerde Sakarya Irmağı gibi upuzun, kimi yerde Boğaziçi gibi girintili çıkıntılıdır. Bunlar göğün papatyalarıdır. Bulut tarlalarını geçmişsek, aşağılar belirleniyor. Yollar; kesik, ince çizgiler.

"Kasdım budur şehre varam – Feryadü figan koparam". Yunus Emre'nin şiirlerinden belleğimde olanlarını parça parça okuyorum.

İkindiye doğru, Orly hava alanına indik.

Anılarımızda olumsuz bir yeri vardır Paris'in. Tanzimat sonrası dönemlerde Avrupa'ya giden yazarlardan, eylemcilerden çoğu Paris'te kalarak, çıkardıkları dergilerle, gazetelerle bizi uygarlığımızdan koparmaya, bizi Avrupalılaştırmaya uğraşmışlardı. Batılılara öykünmeyi "terakki" sanıyorlardı! Batı devletleri de, bunların çalışmalarını destekliyorlardı. Londra'da kalanları, başka yerlerde kalanları, oralarda çalışanları da vardı. Kültürde yabancılaşma, ilkin, Fransız etkisiyle başlamıştı. Politik düzeydeki yabancılaşma ise, daha çok İngiliz etkisiyle oluyordu. Sonunda, ulusal birliğimiz parçalandı. Cumhuriyet döneminde Avrupa'da kalmış okumuşlarımızın da, öncekilerden farkları yoktu: Ne görmüşlerse aynının bizde de olmasını istiyorlardı; sanki bin yıllık uygarlığımız hiç olmamıştı; Tarihimiz, utanılacak bir geçmişti; ne yapıp yapıp Batılılara benzemeliydik!

Batılılaşmanın bir çok eşanlamı vardı, işte bunlardan birini de Paris simgeliyordu.

Şimdi, bu Paris'in içine giriyordum.

Karşılamaya gelen Türk arkadaşımla kucaklaşıyoruz.

"— Nasılsınız? Arkadaşların çalışmaları iyi gidiyor mu? Bilinçli mi hepsi?

— İyiyiz. Türkiye'nin uzaktan çok karmaşık bir görünüşü var.

— Ama, çok düzenli çalışmalar da oluyor."

Otobüsle, alandan şehre gidiyoruz. Otobüsün içinde, Türk arkadaşımla birlikte bir de güneş ışınları var tanışık olduğum. Paris, ince bir ip gibi, otobüsün iki yanında: Şimdi genişliyor, geriliyor ve otobüsü yutuyor!

Metroda ilk parizyen eyleme tanık oldum: Çocuğun biri, bir sandviç parçasını ağzına götürüyor, öbür eli uzanmış önünden geçenlere. Önünden geçenlerse; kuvvetli, giyimli, ellerindeki bavulları sallayaraktan, sanki çocuğu selâmlarlarmışçasına, ciddî ciddî, ona bakıyorlardı. Çocuk kalktı; "içilebilir" yazılı su musluğundan çokca içti, Tanrı'ya yakarır gibi; "inmek yasaktır ve de tehlikelidir" yazılı merdivenden indi ve rayların üzerinden sekerek karşıya geçti.

3

Bugün başladı seminer. Fransa'nın çeşitli Afrika ülkelerine yaptığı yatırımlar inceleniyor. Faiz ekonomisi. Seminere; Kamboçya'dan, Laos'tan, Afrika'nın bir çok ülkelerinden gelmiş planlama uzmanları katılıyor. Asyalı, Afrikalı ulusların aydınlarıyle kırk Asyalı ve Afrikalıyız. Türk olarak yalnızım.

Yemekte, kimileriyle tanıştım. Kamboçyalı Bory, Dahomilli Roko, Madagaskarlı Rakotomahazo, Fildişi Kıyısından Dosso ve Soumahoro. Bugün, yalnızca bunların adlarını yazdım defterime.

Hepsinde Türkiye'ye karşı büyük ilgi var. Özellikle Cezayirlilerde, Faslılarda ve Tunuslularda. Söz arasında, Dosso ile Soumahoro'ya –çünkü bu ikisine içim kaynadı– dinlerini sordum. Heyecanla, müslüman olduklarını söylediler. Kalktım, öptüm ikisini de. Özellikle Kamboçyalı Bory ilgiyle bakıyordu bize. Soumahoro'nun adı Muhammed, Dosso'nunki Hasan. Soumahoro ve Dosso soyadları. Bunların Türkiye hakkındaki bilgileri çok azdı. Coğrafya olarak İstanbul'u biliyorlardı, tarihimizden de bir kaç ad. Ne var ki, "Türkiye" adı gizemli bir kelimeydi bunlar için, hiçbir önemli bilgileri olmadığı halde, büyük ilgi duyuyorlardı.

Semineri izlediğimiz yapıdaki kafeterya; bu ân için, benim için, evrensel bir ülkünün mekânı âdeta. Bu Afrikalı aydınlarla konuşuyoruz.

Muhammed Soumahoro:

"— Yoksul bir ailenin çocuğu olarak büyüdüm. Babamın babasının babası da müslümanmış. İlkokul altı yıldır bizde. Annemden, babamdan öğrendim İslâmı. Ortaokulu, liseyi, üniversiteyi, Fransızca öğretim yapılan yerlerde bitirdim. Bizim oralarda, İslâmı öğreten "medrese" denen okullar da var. Ama buralardan alınan diplomalar resmî yerlerde geçerli olmuyor. Bu yüzden gidememiştim medreseye. Ama bu diplomaların da geçerli olması için çalışmalar var. Daha bizde, İslâmcı örgütler yok. Çünkü, bağımsız bir ülke olalı çok olmadı.

Biz azınlığız ülkede. Ama, örgütleştikçe, dinimiz yayılacak, kuşkum yok. Fransızlar sömürmüşler bizi. Bir gelip görseniz durumumuzu! Fransız okulları berbat. Tanrı korudu bizi, babam dua ederdi bana, herhalde ondan."

Hasan Dosso:

"— Soumahoro'nun kasabasıyla benimkisi çok yakın birbirine. Başkent Abidjan'a elli kilometre ancak var. Benimkisi de Soumahoro'nun serüvenine benzer. Komşu ülkelere gitmişliğim vardır. Örgüt çok önemli. Fransa, iliklerimize değin sömürmüş. Kişi olarak, karşı durulamaz sömürgeciye. Bağımsız bir ülkeyiz, ama çok yeni ve politik yönden. Avrupalıların yediği çukulataların kakaosunu biz üretiyoruz. Petrol gibi bir gelir kakao. Ne ki, fabrika yok. Daha kuramadık, engelliyorlar. Kendi kültürümüz de yeni yeni oluşuyor. Yayınlarımız çok yetersiz. Uçaklarla gelen Fransız gazetelerini, dergileri-

ni, kitaplarını okuyor aydınlarımız. Bunları okuyanlardan, gerçek Fildişi Kıyılı aydınlar çıkabilir mi? İslâmı öğreten büyük bilginler yetişmeli bizde. Yönetime, gide gide artan bir oranda katılmaya başlıyoruz. Böyle."

Çağın sorununun, bir uygarlık sorunu olduğunu söyledim. Medine'yi söyledim, Mekke'yi söyledim bunlara. Afrika'nın bu kara aydınları; yürekleri ve alınları ak çocukları, avuçları öfke dolu çocukları; bu bilinç içinde çalışarak ve sorumluluklarını yitirmeden çoğalabilirlerse, tüm Afrika'yı aydınlatabilirler.

Ne kadar farklıdırlar Avrupalılardan Asya'nın, Afrika'nın aydınları! Kamboçyalı Bory, yemekte meyve suyu aldı bana ve ısrarla çay parasını da verdi.

Bu insanlar bana, bir yönü gösteriyorlar. Yabancılaşmayı bırakarak, mazlum ulusların yürek çarpıntılarını duymanın vaktidir. Doğu'nun ve Afrika'nın yeni aydınları, çağ içindeki konumlarını kavrayacaklardır kuşkusuz. Doğu çocuklarını, Afrika çocuklarını birbirlerine bağlayan, dokusunda mistik bir öz çalışan bağlar yok Avrupalı aydınlarda.

4

Uyandım; gözüme plastik bir güneş parçası yapış-mıştı. Uzun süre silmeye uğraştım. Niçin güneşi plastik Paris'in? Çünkü yükselen Batı isi, güneşle Paris'in arasında kalın bir duvar. Bu is, bildiğimiz baca isi değildir. O yönden temizdir Paris'in havası. Biz Doğuluların, Doğulu duygusuyla *hissettiğimiz*, yorumu da bize âit olan bir is. Doğululuk duygusunu yitirmemiş bütün Doğulula-rın bunu hissedecekleri kanısındayım. Bu is, Paris'i tanımamıza engel olmuyor, daha da kolaylaştırıyor görmemizi; gözlerimiz de Doğuludur çünkü.

Konuk kaldığım evden çıktım, Barbès Bulvarında yürüyorum. İstanbul'un Bakırköy semtini andırıyor. Bakırköy'deki çarşılı cadde. Bakırköyümsü bir ceviz kabuğu kokusu. Château Rouge'da metroya bindim.

L'Arc de Triomphe'un merdivenlerle çıkılan müzesi; çeşitli ülkelerden gelmiş insanlarla dolu. Çoğunun ellerinde fotograf makineleri, duvarlardaki tabloların, camlı bölmelerde sergilenen eski eşyaların resimlerini çekiyorlar. Oturmuş kart yazanları da var içlerinde, kimisi de kart yazarken resmini çektiriyor yanındakine.

Çeşitli dilleri konuşanların uğultuları. Türk var mı diye, bakıyorum. Koreliler, kart satılan yerin sağındaki büyük tabloya bakıyorlardı, yaklaştım yanlarına. Doğululara içim kaynıyor. Londra'da görevli memurlarmış. Kore savaşını anınca titredi biri, yanındaki Koreliye dönerek bir şeyler söyledi, belli ki konuşmak istemiyorlardı savaş üstüne. Konuşmaya istekli görünselerdi, Hiroşima'ya dair sorular soracaktım kendilerine; belki görmüş olabilirlerdi oraları. Sonra, ben de, kalabalığa uyarak tablolara bakmaya başladım. Bunlar; çeşitli ülkelerden gelmiş insanlar, yalnızlıklarını gidermek için resim çekmek istiyor olmasınlardı?

Paris üstüne az kitap mı okuduk? Az övgü mü işittik? Okullarımız, Batı övgüsünü ödev bilmiş öğretmenlerle doluydu, kafalarımız artık duymayacak denli şişerdi, ortaokula, liseye gittiğim yıllarda. Türk yazarlarını

değil de, Batı yazarlarını salık verirlerdi bize. Batı hayatı güzeldi, bizimkisi kötüydü! Ama şimdi, kendi içinde de görüyorum ki, bizimle bağdaşacak yanı yoktur bu yaşantının. 1923'ten beri Türkiye'de uygulanan eğitime benzer, tarihsel değerlerden kopuk, insanı kendi özüne yabancılaştıran bir eğitim biçimine, anlayışına başka bir ülkede rastlanılamadı, sanırım.

Sık sık heykel. Taş, taş olmaktan çıkıyor; insan da olmuyor. Taş, insanın yerini tutamaz ki! Anımsamanın, saygı duymanın taşla hiçbir ilgisi yoktur. Heykel, saçmalığın taşlaşmasıdır; ilkelliğin de simgesi. Ama, Batılılar, akıl almaz bir bağnazlıkla koruyorlar bu simgeyi. Heykele saygı duyula duyula Tanrı inancı yitebilir insanın içinde. Çünkü saygı taş kesilirse, insan kolaylıkla aşamaz önündeki engeli. Heykel düşüncesinin kökeninde, ne biçimde ve ne oranda olursa olsun, bir put vardır. Put, Tanrı düşüncesinin karşıtıdır. Tanrı düşüncesi içimize dolmadan kendi kendimizi aşamayız; kendi kendini aşmadan da bunalımlarından kurtulma olanağı yok insanın.

Heykel, biraz da Hegel'in bozulmuşu olmuyor mu?

Mezar taşıysa çok alçak gönüllü bir işarettir ordaki ölüye ve ölümün "aşılması gerekli bir köprü" olduğuna.

Heykel, yalnız yollarda, köşebaşlarında değil; yapıların köşelerinde, damlarında, bazı duvarlarının üstünde de!

5

Quartier Latin. Yani, Latin Mahallesi diye adlandırılan yer. Ama burasının, "mahalle" kelimesiyle belirtilebilecek bir mahalle sınırı yoktur. Çünkü böyle bir mahalle yoktur gerçekte. Ne var ki Quartier Latin vardır ve bu, bir psikolojidir; tıpkı Paris kahveleri gibi!

Seine Nehrinin güneyinde, Saint–Germain Bulvarı ile Saint–Michel Bulvarı kesişirler. Burası, Paris gençliğinin merkezidir. Fakülteler, yüksek okullar yakın sokaklardadır. Adı çıkmış Sorbonne az ötededir. Yayınevlerinin, kitapçıların çoğu girmiştir bu çemberin içine. Uzar bu çember, Raspail Bulvarının birazını da yutar, dayanır Montparnasse Bulvarına.

Saint-Germain Bulvarı, soğukta üşümüş bir kedi gibi büzülüyor. Saint-Michel Bulvarıysa, atılgan bir tilki. Kedinin de, tilkinin de, her tüyünde bir aynalı çarşı; yürüyen zencileri yansıtan. Yürüyen bir zenciyse, kahveme Afrika kahverengisi bir öfke tozu boşaltarak, sigarasını içiyor. Ne kadar zenci, ne kadar fincan!

Kahveler dolu. Sokaklarda tartışmalar, konuşmalar. Giysileri, saçları düzensizdir, karmakarışıktır; makinenin ve teknolojinin düzenine bir tepkidir bunların hepsi. İnançsızlık, hepsini, Batı toplumunun canlı kurbanları olarak buralara bırakmıştır. Çeşitli kara siyasa sarasına tutulmuş eylemciler de bunların arasındadır. Putçuluk, inanca giden yolları tıkamıştır. Latin Mahallesini doldu-ran bu gençlik, sürekli çoğalan ve birbirlerini etkileyen bu gençlik, Batı uygarlığının simgesi bu gençlik, putçuluğun inkâr labirentlerinden çıkmaya ve Tanrı'ya mutlak inancı içeren ve insanlığa bir armağan olarak sunulmuş bulunan İNANÇ UYGARLIĞINA doğru, bu uygarlığı araştırmaya doğru girişimlere başlamazsa, toptan intihar etmekten başka birşey yapamayacaktır.

Putçulukla lekeledikleri, sonunda artık din olmaktan çıkardıkları hıristiyanlığı, Asya'da, Afrika'da, Amerika'da yaymak isteyen örgütler de var Latin Mahallesinde. Bir avuç "tutarsızlık" din olamaz ki, nasıl yaymak isterler?

Akşamdı, Saint–Germain–Des–Prés metrosundan çıktım, yürüyordum. Sağdaki duvarlara kâğıtlar yapıştırılmıştı. Bir misyoner örgütü. Bağırıp çağırarak bir bildiri dağıtıyorlardı. Ötede tartışıyordu kimileri. Sokuldum yanlarına. Bir aralık, "Afrika'da işler nasıl?" diye, sordum. Biri, "Çok güç, dedi, zenciler müslümanlığı seçiyor."

Afrikalılar, yavaş yavaş, şimdilik sadece politik bir düzeyde de olsa, bağımsızlıklarına kavuşuyorlar. Bağımsızlık eylemleri 1950'lerden sonra başladı ve sürüyor. Karşılaştığım Afrikalılarla konuşuyorum bağımsızlık sorunlarını. Hepsi de heyecanlı, gergin ve mutlu. Tarihçi Toynbee'nin bir sözü var Afrikalılar üstüne, genellikle zenciler üstüne: "Onların kullanılmamış enerjileri var. Yorgun değiller. Yeni çağ onların olabilir." Afrika'daki bağımsızlık eylemleri, masaldaki devin uyanışını andırıyor. İlgi duymalıyız Afrikadaki bağımsızlık hareketlerine. Kaldıki, oralar hiç de yabancı yerler değildir bizim için. Tarihsel yönden, Afrika anılar yurdudur. Peygamber'in yanında, onun buyruğuna uygun olarak, Tanrı Öğretisinin bildirisi ezanı, ilk kez okuyan, Afrikalı Bilâl değil midir? Peygamber'in bu seçiminde, ezanı alenî olarak ilk kez bir Afrikalı müslümana okutuşunda, Müslümanlar için, Afrika'ya bir işaret, "Afrika'ya dikkat ediniz!" bilgeliği yok mudur? Bunları çok duygusal da bulsanız, Peygamber'in Afrika'ya verdiği önem büyük ol-

muştur. Ayrıca Habeşistan'a elçi de göndermişti Peygamber. Bu somut gerçeği unutabilir miyiz?

Kaldı ki, Kuzey Afrika ülkeleri, bu çağın başlarına değin Büyük Osmanlı Devletinin toprakları içindeydi. Bu, düş değildi; gerçekti. İnançlarımız bugün de aynıdır onlarla.

Müslümanlığı seçmekte olan öbür uluslarla da, müslüman olmasalar bile Batı sömürgeciliğine karşı bağımsızlık savaşı veren uluslarla da, sıkı ilişkiler kurmalıyız. Müslüman ülkelerle sıkı ilişkiler kurmanın, bugünkü rejime ters düşen yanı yoktur. 1923 devriminden beri, boynumuz ağrıdı Batı'ya bakmaktan. Çağ bizi, birlik olmaya çağırıyor. Çağ kültür girişimleri yapmaya, tarihsel çizgide kişiliğimizi bulmaya bizi zorluyor. Dinlemeliyiz çağın buyruğunu. Çağın devleti olmak isteyen, çağın buyruğunu mutlaka dinler.

Afrika sorunlarını inceleyecek, Afrika uluslarıyla kültürel ve ekonomik ilişkileri düzenleyecek, bununla ilgili yapılması gerekli atılımları hükümete önerecek, bir Afrika Enstitüsü kurulmalıdır.

Girişim yapmak, insancıl bir davranıştır. Ama girişimlerimizi olumlu çizgilerde götürmeliyiz. Çağ gelişiyor. İnsanın tükenmezliği, gelişen çağla doğru orantılı olmalıdır, yani insan, gelişen çağ içinde yerini almak zorundadır.

Çağ sürgünü olmak, çağın dışında olmak, en alçaltıcı bir durumdur.

6

Afrikalı seminer arkadaşlarımla konuşurken, bir gün, Senegalli Traore şunları söyledi:

"— Sizin bir tarihiniz var. Bir ulusun tarihi olmak, ne demektir, bilir misiniz? Ona dayanarak ilerilere uzanmak kolay. Bir ulus için tarih o denli gerekli ki! Afrika'nın bağımsızlıklarını elde eden ulusları içinse durum çok farklı. Bizim, başımızı çevirip bakacağımız bir tarihimiz yok. Varsa bile çok yeni. Bizim Afrika uluşlarının tarihi, aşağı yukarı, yirminci yüzyıldan öncelere pek uzanmıyor. Halkları ulus yapan kuvvet, tarihten gelir."

Traore doğru söylüyordu.

Hepsinin yüzünde, uzun bir geçmişleri olmamanın eksikliğini, ezikliğini hissetmek mümkündü.

Tarihimizde son yüzyıl çok önemli bir kesittir. Çözülmeyen ipliğe, yeni yeni kördüğümler, hep bu son yüzyılda atılmıştır. Batılılaşmak adına yapılan bütün girişimler, dozunu gide gide artırarak, bu dönemde olmuştur. Daha önceki dönemlerde başlayan, edebiyatta, düşüncede beliren Batılılaşma eğilimleri yavaş yavaş politik düzeye çıkar, eyleme dönüşür.

Paris'te sık sık Filistin sorunu ile ilgili toplantılar oluyor. Gidip dinliyorum. İkinci Abdülhamid aktüalitedir.

İkinci Abdülhamid'in 1876–1909 yılları arasında uyguladığı dış politikanın dünya barışı için önemi, yıllar geçtikçe, olaylar ortaya çıktıkça daha iyi anlaşılıyor. Ortadoğu'yu, otuz yıldan fazla bir süre, emperyalizme karşı koruyan İkinci Abdülhamid'di. O, Ortadoğu halklarının, inançlarının çizdiği birlik içinde kalmalarını sağlayan bütün önlemlerini almıştı. Ondan sonraki yıllarda, Ortadoğu halklarının yurt düşmanı aydınları "bölücülük" sarasına tutulurlar.

Önce "iç" te başlayan parçalanma, sonra tüm vücuda yayılır. Parça parça edilir Devlet, Büyük Osmanlı Devleti. Devlet Başkanlığından düşürüldükten sonra, İkinci Abdülhamid'in tüm eylemleri, "yalan ve inkâr" bulutlarıyle dolu bir ortamda, gözgözü görmez bir talan-

da, unutturulmak istendi. Ne var ki, Devletin, İkinci Abdülhamid'den sonra, sonsuz bir hızla parçalanışındaki etkenler ve bu etkenlerde payı olanların kişilikleri, adları neye çıkmış olursa olsun, birer yurt düşmanı ve talancı oldukları gerçeği, sürekli gizli tutulamamaktadır. Çünkü tarihsel gerçekler, ülkenin yurt sevgisiyle yüklü aydınları, araştırıcıları, yazarları aracılığıyla, nasıl olsa ulusa anlatılıyor, açıklanıyor.

Irkçı değiliz; çünkü, uygarlığımızın özündeki inanç, ırkçılığı, kesinlikle reddeder. Irkçılık, Avrupanın, inancımızdaki eşitliğin tüm insanlığa yayılmasını durdurmak; ortak inancın evrensel yurdu içinde birleşmiş ulusumuzu bölmek için yaptığı emperyalist bir girişimin adıdır.

İkinci Abdülhamid'den sonra, yahudiler Filistin'e yerleşmeye başlarlar. Oysa O, Filistin'e yahudilerin yerleştirilmelerine ilişkin önerileri kesinlikle reddediyordu.

Yahudi şimdi, Filistin topraklarını istilâ etmiş, Batı emperyalizminin simgesi olarak orda duruyor. Yahudi, kendi adına doğrudan, Avrupa emperyalizmi adına vekâleten cürüm işliyor. Vicdan aklığını koruyabilen her insanın ortaklaşa işlenen cürümlerin canilerine karşı hiçbir şey yapamıyorsa, en azından bir tavır alması, bunları, içinden yargılayarak mahkûm etmesi, çağdaş insan olmanın gereğidir.

Ortadoğulular düşman edildiler birbirlerine! İşkence aygıtları çalıştırılıyor Filistin'de. El Aksâ'yı yakarak, fiziksel işkenceye ideolojik işkenceyi de katmış oldular.

Rusya, Ortadoğu'dan Afrika'ya sıçrayıp Avrupa'yı bir de Akdeniz'den kollamak amacında. Çünkü, batısında "Avrupa Birliği Duvarı"nı, güney doğusunda bir 'set' gibi Çin'i görüyor. O halde Ortadoğu'ya yüklenmeli.

Afrika'ya, Avrupa'ya Ortadoğu'dan geçileceğinin bilinci içinde Çin.

Amerika, çekilecek Vietnam'dan; bir üs yapmalı İsrail'de. Savaşsız bir Amerikan ekonomisi çökebilir. Amerika için, ülkesi dışındaki savaşlar, alıcıları hazır pazar yerleri anlamına gelir.

Batılılar, yüreklerinin en gizli köşelerinde hâlâ duran "Ortadoğu korkusu"nu atamamışlardır. Nedir bu korku? Ortadoğuluların, İslâm uygarlığını yeniden gün yüzüne çıkarmaları olasılığıdır. Kuşkusuz görünürde böyle bir korkuları yoktur, içleri çok rahattır. Ne var ki, bir de bilinçaltı bulunuyor insanda; işte bu duygu var Batılıların bilinçaltında. Ya bir gün Ortadoğulular, inançlarının gösterdiği birlik çizgisinde elele verip, "Biz, bütün Ortadoğu ulusları, bir ülkeyiz bundan böyle" derlerse, Batılılar kimleri sömürebileceklerdir? Afrika'yı mı? Afrika'nın gözünü açan ve İslâmı seçmiş olan ulusları da bu birliğe katılmak için acele edeceklerdir. Asyayı mı? Gittikçe yükselecek bir duvar orası.

Bir de şu husus var: İkinci Dünya Savaşı Avrupa topraklarında oldu, savaşın en büyük yıkımı oralarda görüldü. Batılılar, kendi yaptıkları silâhlarla kendi kendilerini kırmışlardı. O halde, savaş alanı dışında kalmış

tüm Ortadoğu ülkelerini etkileyecek bir cadı kazanı kaynatmalıydılar.

Yalnız, şunu da unutmamalı ki, Ortadoğu ülkelerinin, ateşe, şiddete, işkenceye bağışıklık kazanmış oğulları var: Yabancılaşmaya karşı inanç kaleleri!

Çünkü, Yakub'un, Zekeriya'nın, İsmail'in öğretileri yeniden açıklanıyor.

7

Zaman, bu çağın başından beri, önemsenecek ölçüde büzüldü. Herşey, bıraksanız yıkılacak gibi; bir tufan sonrası ıslaklığında. Teknolojinin tufanı. Ne var ki, bir girişim olanağı tam yitmiş değil. Çünkü, en güç durumlarda bile, kendi özünde saklı bir kuvveti, insan, kendisiyle birlikte yine taşımaktadır.

Anlamsızlıkla geçen gün iplerini kesmenin, yeni bir alanda birlik olmanın tam zamanıdır. Önce Türkiye içinde. Çağın kötü şartlarını umursamadan ilerlemeliyiz birlik çizgisinde.

Kıyamet ne zaman kopacak? Bunu ancak Tanrı bilir. Ama, Ortadoğu ulusları İslâm uygarlığını yeniden canlandırabilirlerse, o uygarlık doğrultusunda birlik olabilirlerse, çağın dengesizliği düzeltilebilir. Ortadoğu birliği bölünemez sınır taşlarıyle.

Champs–Elysées, insanları güçlükle taşıyor. Bunlar "hız"ın çocukları. Gidip gelenler arasında sık sık görülüyor, başındaki fötrle bay Teknoloji. Ama ölüm, daha hızlı yaşayan bir arkadaştır aramızda. Bu "hız"ın çocukları, kendilerinden daha hızlı yaşayan ölüme bir gün ve sırayla veya toptan yenilecekler mi, yenilmeyecekler mi? Ölüm denetliyor buraları. Sonu? Toprak altı sorunu, toprak üstü sorunu, ölüm öncesi ve sonrası sorunu, A'râf sorunu, oldukça düzenli insan yiyen ve insan kusan, köstebek yuvaları gibi insanı tedirgin eden Paris metrosu ile çözümlenemez. Bir soruşturma yapılsa, acaba, ölüm sonrası için ne diyeceklerdi, ne olacaktı cevapları?

Bir ihtimal:

"— Ölüm, bir Doğu muzu mu?"

Başka ihtimal:

"—Hitler'i getirmek mi sizin amacınız?"

Mümkün:

"— Ooo, çok güzel sevgilim!"

Belki:

"— Dokuz bin yıl sonra buluşmak dileğiyle."

İnsanları yanıltan ışık kuşları; bütün yapılarda oyun içinde oyun tasarısında. Bir yapıdan düşer gibi oluyor biri, hemen, bir başkasında, bir başka kuş oluveriyor.

Yurdumun acılarını buradan daha iyi hissediyorum. Dağınıklığını, parçalanmışlığını görüyorum. Ne var ki, ilk parçalanan ruhumuz olmuş. Yabancılaştırma bıçaklarıyla doğramışlar yüreklerimizi. Parçalanmış yüreklerin seğirmesi! Bu albastıdan hemen kurtuldum.

İdeoloji, benim dünyamdır. Bana, geçmişimi anımsatır, bugünümü belirler, geleceğimi tayin eder. Çünkü, ödevimin ne olduğunu, ancak ideolojik davranışlar içinde anlıyorum.

Yabancılaşmış aydınlar, yurt düşmanlarıyla birlik olup tuzak üstüne tuzak kursalar da, uygarlığımıza dönüş eylemi durdurulamayacaktır.

Türkiye, yuvarlak bir top gibi masamın üzerinde duruyor.

Uzakta, topluca düşünmek mümkündür. Yurt içindeyse, kızgınız, soğukkanlı değiliz, bakış açısı olaylarla gölgeli ve dar, istesek de, istemesek de. Yargılamaya, üzerinde düşünmeye başladığımız anda, yargılamaya başladığımız durumun, olayın, eylemin, biz de bir parçası oluruz; kendimizi kolayca yargılayamadığımızdan. Gözümüz bulanıyor, göremiyoruz iyice. Oysa yurt dışında gözümüze kaçan bir şeyler yok; tersine, bütüncek yurt vardır önümüzde. Olayların da uzağındayız. Böy-

lece, daha rahat, soğukkanlı çalışabilme, görebilme, yargılayabilme olanağına kavuşabiliyoruz.

Peygamber'in hayatı, "bir inancın hangi yöntemlerle gerçekleştirilebildiğinin" somut örneğidir.

Bunalımlarımızdan, O'nun hayatını iyice öğrendiğimiz vakit kurtulacağız. Hiçbir sorun, çözümsüz bırakılmamıştı. O, hiçbir güçlük önünde yılgıya düşmemişti. Sürekli umutlu olmuştu.

Uygulanan yöntemlerden birisi de "Hicret" yöntemiydi. Peygamber'in, İslâmın ilk dönemlerinde Mekke'den Medine'ye geçişi, Hicret yöntemini, insanlığın kurtuluşu için, ebedî geçerli kılmıştır.

"Mekân"ı ateşleyen Devrim, şimdi de "Zaman"ı ateşliyordu.

Bu yöntemi uygulama yılı, yeni bir Tarihin başlangıcı sayılmıştır.

622 : Tarihin şahdamarı.

8

Monge metrosundan çıkınca Monge Sokağında biraz yürüyorsunuz. Sola dönünce Place du Puits de l'Ermite'e varılır.

Kocaman bir aydınlık çöküyor alana. Geçen gün tarttılar, dokuzyüz yıllık Buhara aydınlığındaydı.

Renkleri çeşitli, giyimleri çeşitli, dilleri çeşitli insanların arasında olursunuz. Hepiniz, aynı inancın "mekânı" içindesiniz. İlk kez, evrensel olmanın mutluluğunu duyarsınız.

Gök erleri de katılırlar şöleninize.

Onarılır o gün kim oradaysa.

Zaman, hızla, âdeta ilk noktasına gelir. Birden, kesiksiz ve etkili girişimler düşünürsünüz.

Büyük kapıdan içeri giriyor, sağa dönüyor ve ilerliyorsunuz.

Herkes elini, yüzünü ve ayaklarını yıkıyor. İşte bu, su uygarlığıdır.

Afrika'lılar ilerliyorlar. Sebebini bilemeseniz de, hep Cezayirlileri arıyorsunuz. Cezayirlilerin savaşçılığına, yiğitliğine bir kez vurulmuşsunuz. Cezayir, biraz da Afrika oluyor sizin için. Asyalılar da görülüyorlar aralarında Afrikalıların. Japonya'dan, Türkistan'dan, Endonezya'dan, Pakistan'dan, Afganistan'dan, İran'dan, Irak'tan, Arabistan'lardan, Türkiye'den gelenler de ilerliyorlar. Avrupa'dan gelenler de var, Amerika'dan gelenler de var.

Belki, daha başkaları da.

Ortak dille aynı inancın eylemindesiniz.

Üstü kubbeli yere doğru ağır ağır yürüyorsunuz.

Ayakkabılarınızı çıkarıyor ve oturuyorsunuz.

En önde, mikrofonun önünde, birisi konuşmaktadır. Bu hafta o konuşmaktadır. Bu konuşan, Azerbaycan'ın eski cumhurbaşkanının oğlu Ali Topçubaşı'dır. 1925'den beri Paris'te oturmaktadır. Yaşlıdır, ama dinçtir. Sözleri, en keskin kelimelerle doludur. Tanrı'nın, Peygamber aracılığıyle insanlığa bir muştu olarak bildirdiği Mutlak Öğretiyi anlatmaktadır. Peygamber'in kur-

duğu Devleti anlatmakta, bu Devletin dayanakları olan ilkeleri açıklamaktadır.

Bir saat sonra, önce içinizden, kendi işlerinizden, kentinizden ve ülkenizden ve olup biten bütün işlerden, bilginiz ve ilginiz oranında sorguya çekileceksiniz. Bu, haftalık sorgudur. Özeleştiridir; kentinizin eleştirisidir, ülkenizin eleştirisidir, yönetiminizin eleştirisidir. Kimse, bu eleştirinin dışında tutulamaz. Çünkü bu eleştiri, önce sizi onarmayı amaçlar. Siz onarılınca, kentinizi de etkileyeceksiniz. Etkilenen kentin etkisi yönetimde görülür.

Hemen ekleyelim ki, içiniz rahatlasın; bu sorguda, korkulacak bir durum yoktur. Haftanızı, inancınıza yararlı işler yaparak geçirmişseniz ödül de verilecek size. Ne var ki, kurallara titizlikle uymalısınız.

Ve ortada bir anıt vardır. Bunu, sözgelimi söyledim. Yoksa bu, bilinen anıtlardan değildir, sadece soyut bir görüntüdür; üzerinde şu sözleri okuyabilirsiniz:

"Sorumlusunuz, bütün yaptıklarınızdan, olanlardan ülkenizde ve ülkeniz olmayan yerlerde, ilginiz ve bilginiz oranında."

Başkası, yüksekçe bir yerden, Ali Topçubaşı'nın yarım saattır anlattığı ilkeleri, yeniden bir kez daha açıklıyor, belki dalgınsınızdır, birinci açıklamayi duymamışsınızdır.

Sorgu başlamıştır.

İçinizden yargılanıyorsunuz.

Yüksekçe yerdeki kişinin açıklaması bitince, o da o yüksek yerden indikten sonra, ayağa kalkıyorsunuz, hepiniz ayaktasınız; okuyorsunuz, dinliyorsunuz; en verimli ilişkiler toprakla olduğu için, toprağın bir nevi örtüsü olan bu sergilere elinizi yüzünüzü değdiriyorsunuz; toprakta n yaratıldığınızın, yine bir gün toprağa döneceğinizin, ama bu toprakların da yeryüzünün simgesi olarak sizin buyruğunuza verildiğinin bilinci içinde doğruluyorsunuz.

Sonra, bu kubbeli yerden, geldiğiniz yerden, ağır ağır, onurlu ve mutlu, çıkıyorsunuz. Şimdi dışkapının önünde, ortak dille, ortak inancın eylemini yapmış olmanın kıvancı içinde el sıkışıyorsunuz. Elini tuttuğunuz kişiden duyduğunuz sıcaklığı, kendi ülkenizdeki arkadaşlarınızın ellerini sıkarken duyduğunuz sıcaklıktan ayırt edemiyorsunuz. Dışarda, büyük kapının önünde, bir kaç Fransız polisinin size tuhaf tuhaf bakışlarını da hiç umursamıyorsunuz.

Belki bir Cezayirliyle bir süre yürüyorsunuz metroya değin, konuşuyorsunuz. Treni bekliyorsunuz; sizin gideceğiniz yönden gelen trene binen, eliyle sizi esenleyen Faslıyı, elinizi kalbinizin üstüne bastırarak siz de esenliyorsunuz.

Ve hepiniz işçisiniz; ancak, çalışmanızın karşılığını alacaksınız!

İşlerinizin başına dönüyorsunuz.

9

Aldığım mektuplarla, kelimelerin, yurt toprağı gibi, bağlayıcı gücünü duyuyorum. Bu yüzden olacak, seminer yerinde bize ayrılan posta kutularına günde birkaç kez baktığım oluyor. Öte yandan, sorumluluğumuz da çoğalıyor daha bilinçli ve gergin bir düzeyde.

Yalnız şimdi değil, her vakit önemli bulmuşumdur mektuplaşmayı. Çünkü, ayrı yerlerde kalanlar arasındaki ilişkileri mektup düzenler.

Mektuplarla, ortak inanç daha bir ateşlendirilebilir.

Yurdumun çağ için gereği belli. "Umut" kelimesi yerine "Türkiye" adını yazsak yeridir. Çünkü Türkiye, yal-

nız kendi kendisi için değil, Ortadoğu ülkeleri için de varolmak zorundadır. Çünkü Ortadoğu ülkelerinin sözcüsü, yüzyıllar boyunca Türkiye (Osmanlı Devleti) olmuştu. Osmanlı Devletinin yıkılmasıyle, Ortadoğu, sözcüsüz kalmıştır. Çünkü Osmanlı Devleti, Ortadoğu ülkelerini, İslâm uygarlığının belirlediği birlik çizgisinde özenle korumuştu. Ortadoğu ülkeleri, bu birlik çizgisinden saptıkları için, toplumsal ve politik bunalımlara düşmüşlerdir. Bu bunalımlardan kurtulmak için, ortak uygarlığın bilincine yeniden ve çağdaş bir sezişle varmak gerekiyor. Türkiye, bu ortak uygarlığın bilincine yeniden ve çağdaş bir sezişle varabilirse, tüm Ortadoğu ülkeleri için izlenmesi gereken bir yol çizmiş olacaktır.

Bu yol, çağ için de, umut yoludur.

Türkiye'nin, bin yılı aşkın bir süredir oluşturduğu Tarih birikimi vardır. Tarih birikimi, bir ulusun, en önemli, en canlı bir kuvvet kaynağıdır. Bu Tarih birikiminden esinlenerek, uygarlık değerlerimizi canlandırmalıyız. Uygarlığımızın özündeki inanç –ki, buna, "yerli düşünce" diyoruz–, Türk halkının gönlünde canlı, yeni ve hiç bozulmamış biçimde duruyor. Bu, yurdumuzun dayanağıdır yabancılaşma akımlarına karşı ve çürümemek için. Ne var ki, bir düşüncenin buyurucu bir düzeye çıkabilmesi, aydınlar aracılığıyle gerçekleştirilebilir.

Ülkemizde, bilinen, ters bir gelişim oldu. Uzun yıllardır Batılılaşmak adına yapılan girişimler, yerli düşün-

ceye yabancı kişilerin "Batıcı aydın" etiketi altında ortaya çıkmalarına neden oldu. Bunlar ulusumuzu yabancılaşmaya doğru çektikçe, ulusumuz yabancılaşmamak için direndi, mıh gibi çivilendi yere, kıpırdamadı.

Nasıl bir kişidir "Batıcı aydın" tipi? Tarihini yadsımış, uygarlığından kopmuş, bağsız, boşlukta sallanan, hiçbir tutumu ile artık ülkesinin insanına benzemeyen biri. Her alanda görüyoruz bu kişileri. Öncelikle de, kültür alanında ortaya çıkarlar.

Ulusun bozulmamış benliğinden, yerli düşüncenin aydını, yani yurtsever aydın belirmiştir. Bu aydınlar çoğaldıkça, ulusumuza yeni ve verimli bir canlılık da gelecek.

Önce kendimizi eleştiriyoruz. Arınmanın vakti. Çağ, özeleştiriyi gerekli kılıyor. Geleceği karanlıktır özeleştiriden kaçanın. Uygarlığımız, bizi, sürekli olarak özeleştiriye çağırıyor. İnanırız, her birimiz için, her gün, bir tutanak düzenleniyor; kesin.

İnsanların özeleştiriden kaçınmamaları gerektiği gibi, rejimlerin de özeleştiriden kaçınmamaları gerekir. Çünkü yanlış bir rejimin şartladığı bir ulusun yeniden doğru yola yönelmesi, bir çok kuşakların kurban edilmeleri sonucunda ancak mümkün olabiliyor.

Cumhuriyet yönetimi, "Batılılaşma"yı amaç edinmişti. Ne var ki, bu yöneliş, ulusumuzun uygarlık değerleriyle çelişiyordu. Bundan olacak, ulusal bileşime de varılamadı.

10

Düzlüktür Paris. Yalnızca bir tümseklik vardır ki, oraya da, Sakrekör kilisesi (La basilique du Sacré – Coeur) çakılmıştır; Paris'in tepesindeki çivi. Uzaktan, bir kaplan pençesi gibi kabarıktır. Yaklaştıkça, görmekten çok, yanından uzaklaşmak duygusu verir size. Buralarda, yedi tepe üstüne kurulu bir kentin gizemine kapılamazsınız. Örneğin Süleymaniye Camii; ne kadar uzağında olursanız olunuz, sizi, kendisini görmeye çağırır. Bir gördünüz mü, elini tuttunuz mu, hemen arkadaş olursunuz; günlük yaşantınıza girer; günde beş kez belki onu görmek istersiniz. Sakrekör Kilisesi ise, o tümsekte, kimsenin kendisini arkadaş edinmediği bir sürgündür.

Yanına gelenlerse, kendisinin ve oradan Paris'in resmini çekerler ve giderler. Resim çekmenin dışında kendisini görmeye gelen, arkadaşlık etmeye gelen görmedim.

Birden Seine nehri kabarsa, kızsa ve bir balina üretse, bu balina Notre–Dame kilisesini yutabilir mi? Ne var ki, böyle bir mobidik büyüyemez bu suda. Sudan korkusu yoktur Notre–Dame'ın. Quartier Latin'de çoğalan çocukların soluğunu ise Seine nehri kesiyor, arayışla dolu bu öfkeli sesler çarpamıyor Notre–Dame'ın duvarlarına. Taşları, kalıp kalıp sıkıntıdır.

Sivri çöpler gibi gözüme batan uçlarını burnumla itiyorum!

Hepsi de bu Kiliselerin, inkâr labirentleri!

Hepsi de hayattan kovulmuş, yani hepsi de dışında kalmış hayatın.

Bir daha hayat çıkamaz bunlardan. Zaten insana, Son Peygamber aracılığı ile Mutlak Öğreti sunulduktan sonra, bütün kiliseler hayatın dışında kalmıştı.

Güneşin sabahları görünmesiyle, kilise, azıcık daha gömülüyor karanlığına. İnsanın kökeninde bir suçluluk yok ki, hep sürüp gitsin o? Oysa kilise, varoluşa ters düşerek bir "hayal suçluluğu"nu kurumlaştırıyor ve kuramlaştırıyor.

Bu köpekler de ne oluyor bu kadar?

Şimdi İstanbul'da ne kadar güvercin varsa, belki Paris'te o kadar köpek vardır. Güvercin; bir sevincin, bir yükselişin, bir umudun simgesiyse; köpek, bir yalnızlığın, korkunun, savunma gereğinin Paris'liye yapışık belirtisi olabilir. Ayrı bir köpek endüstrisi kurmuşlar sanıyorsunuz!

Canım İstanbul, annemin namaz tülbenti gibi, başına aldığı mavi şalıyla denetiyor Paris'i!

Şayyo Sarayı (Palais de Chaillot) dokunsanız Seine'e gömülecek. Deve gibi iki katlı bir otobüs duruyor önünde.

Bir gece, Seyranbağları'ndan Çankaya'ya çıkan yolda, arkadaşlarla yediğimiz iri marula benziyor Paris'te ay. Bilmem bu gece böyle yazdım ayı. Ay, az sonra uzun parmaklarına dönüşüyor bir elin. Yeni İbrahimlerin yanmayacağı ateşler de vardır kuşkusuz.

Direniş, varoluşun deneyidir.

Çağ, deniyor hepimizi, ne denli direnebileceğiz diye; önce yabancılaşmaya karşı. Maraş'daki, Şeyhadil'deki dut ağacı, bir kök salıyor buralara değin.

Bir Yafa portakalı, Akdeniz'i masamın üstüne boşaltıyor. Bir kalem boyu ötede, Akabe Körfezi vardır. Akabe, inancın ve Peygamber'e biatın simgesidir tarihte.

Şunu da belirteyim: Biat olmayınca Akabe'nin hiçbir anlamı yoktur. Biat olunca Akabe varolmuştur. Çünkü, tâyin edici tek ölçüt, kesin "Biat"tır.

İnsanları yeniden biat bilincine kavuşturmalıyız. Yani, Tanrı Öğretisine tam inanış, tam bağlanış.

Paris, titriyor aya karşı.

Ebûbekir'in, yoldaki günahkârların üzerlerine maşlahını atması gibi, ay da, maşlahını Paris'in üzerine yine bugün de bırakıyor.

Münzevî Fransızların, metrolarda yanlışlıklarını, yalnızlıklarını yankılayan akordeonumsu seslerini, belki bir gün birisinin kulağına çarpar diyerek öğleyin aldığım Le Monde gazetesine sardım ve bıraktım kedi gibi büzülen ve kıvrılan Saint-Germain Bulvarının bir köşesine.

11

Bir İstanbul göğü bitti birden Malesherbes Bulvarının üstünde. Yenikapı eleğimsağması kuruldu. Paris, vermiş ağzını yağmur çeşmesine. Kesildi su. Şimdi egemen olan güneştir. Biraz da, Ankara'nın Kuğulu Parkının o üşütücü serinliğini duyarsınız.

Çocuk, gitmemek için direniyor annesine. Oysa, annelere karşı gelinmez. Çocukca bilsem, gidip söyleyeceğim çocuğa. Çünkü, bizim uygarlığımız, annelere övgü uygarlığıdır, anneleri yüceltme uygarlığıdır. Paris'se annesini yitirmiş bir çocuktur. Bu yüzden darmadağınıktır evin içi.

Ya bu arabalar? Teknolojinin sinir uçları. Otomobil, bir araç olmaktan çıkmış, amacı olmuş insanın. Ruhumuz talan ediliyor konformizmle. İnancın ve bağlanışın ve "başkaları için özveride bulunma" duygusunun yerini konformizm alıyor. Bir teknoloji putu. Otomobil, bir örnek. Ruhsal açlığını gideremeyen insanın zihni tembelliği arttıkça, konformizmin insan üzerindeki yıkımı çoğalacaktır.

Hız telâşı tedirgin etti iç sistemimizi. Belki "en iyisi yürüyerek gidilir yaşamaya".

Bayazıt Camii'nin yanındaki çınarlara tutundum. Bir adım daha atsam, üzerinde Âyet yazılı kapıya varacağım. O kapıya doğru yürüyoruz. Adımlarımız belki çok yavaş, belki eylemle edebiyatı birbirine karıştırıyoruz; ne var ki, yerli düşünce, bilinçli, yurtsever aydınların yüreklerine dolmaktadır. Âyet soluğu, zihinleri kirleten ve görmeyi zorlaştıran pis havayı dağıtıyor.

Huneyn sılası bir arkadaş gibi duruyor.

Uhud; umuttur.

İki akşamdır, gerinen Champs–Elysées'deki Le Marignan kahvesinde oturuyorum. Bir hastanın sayıklaması gibi ışıkları bulvarın. Sönecek sanıyorum karşıdaki ışığı, ama ışık bu, bir şeyler düşünmüş olacak ki, patlıyor bu kez.

Yurt dışında, yurdu yakına getirmenin tek yolu: Okumak. Paris'te, "Direnç gömleğini giydim!" sözü,

"Sürekli okuyorum" anlamına geliyor. Arkadaşımın birinden duydum bu benzetmeyi.

Zamanın gizemli bir ilerlemesi var, yani meyveyi olgunlaştırması. Eylemin de ürünü zamanla alınıyor.

Hacıbayram'ı aradan çekerseniz, Ankara'yı gece de, gündüz de bir karanlık basar. Havadaki kurum, yanan kömürün değil bu karanlığındır aslında.

Çünkü Ankara, soyut bir gudubettir; yanar dört mevsim.

Hacıbayram: Işığımız, ateşimiz; emeğin pîri.

Paris'i de bir gam kuşatmıştır. Champs–Elysées dağıtamıyor bu gamı. Melânkolya, ışık kolyaları biçiminde Champs–Elysées'nin göğsünde. Ne bu gam Paris'i teslim alabilmiş, ne de Paris bu kuşatmayı yarabilmiştir.

Gam = Bir şeylerin eksikliği, Mutlak Öğretiden yoksunluk, tembelliğin iç kemirmesi. Bu gam, kimi vakit, ince ve uzun şeritler gibi, çocuk solucanları gibi, sokaklarda da görülüyor.

İstanbul'un, Fetihten beri gide gide çoğalan aydınlığı, insanı Mutlak Öğretiye çeken aydınlığı, en güzel alçakgönüllü ve mâsum aydınlığı yoktur Paris'te.

İtalyan sinemacısı Fellini, "Roma" adlı filmini şöyle sunar: "Roma, dünyanın sonunu beklemek için en iyi bir yerdir."

Fransızlar, bir gün, Paris için de böyle söylerler mi, bilmiyorum. Ama, mümkündür.

12

Bir ip attım Saint–Michel Köprüsünden Seine'e. İp geriliyor. Avrupa cambazı ipin üzerinde. Asya'nın, Afrika'nın ekmeğine varıncaya kadar ne bulmuşsa tüm kaynaklarını sömüren, şişkin damarlı, çirkin Avrupa cambazı bu. Bir Asya ülkesinde, bir Afrika ülkesinde, cambazı simgeleyen bir put vardır. Bu put, bir Asya ülkesinde, bir Afrika ülkesinde, bağımlılığın tunç kanıtı olarak durur. Afrika kahverengisine boyanan alana Asya ıssızlığı çöküyor. Cambaz bilmiyor, vicdan sızısı nedir. Şimdi bu ipin altındo bir ağ örülüyor Ortadoğu aydınlarıyle ve uygarlık ipiyle. Bu cambaz düşecektir sonunda. Hor-

lanan, ezilen, uygarlığına yabancılaştırılan Asya ülkelerinin aydınları ağı geriyorlar. Çıkış yoktur bu ağa düşmekten başka! Seine Nehri, bu cambazın bilmediği o sızıyı, vicdan sızısını duyarmış gibi, akıyor önümden.

Şimdi bir çocukluk düşüne kaptırıyorum kendimi. Çocukluğum sınırsız bir ülkedir. Maraş sokaklarını Saint–Michel Alanına boyadım. Sainte–Chapelle'in sivri uçları, yapıldı yapılalı, batıyor ayağına cambazın. Cambaz düşecek kuşkusuz bu ağa. Chatelet metrosundan çıkanlar, Kuşlar Pazarına doğru yürüyorlar. Çocukluğum bir de, beni sürekli izleyen, hiç yanımdan ayrılmayan, yaşlanmaz bir sırdaşımdır. Otomobillerin hızı, Seine nehri ile Saint–Michel arasına çelik bir perde gibi geriliyor.

Arabalardan daha hızlı giden haberciler vardır. Alanlar doludur bu habercilerle.

Yurdumda vardır, Asya'nın, Afrika'nın müslüman halkları içinde vardır, heryerde vardır bu haberciler. Bu haberciler çoğaldıkça dengesi bozuluyor ipin üstündeki cambazın. İnsan, boğazını sıkan boğumu anladı. İnsan, soyut bir darağacında sallanıyordu, Saint–Michel Bulvarında gördüm. Ne kapitalizm, ne marksçılık, ne de Vatikan kurtarabilmişti soyut darağacında sallanan insanı. Belki, soyut darağacının birer ayağı oluyordu her biri.

Yeni bir çağ başlamaktadır. Yeni çağ, bizim çağımız olacaktır: Müslümanların, evrensel inancı yeniden insanlara sunacakları çağ olacaktır. Quartier Latin'de

"gidip / gelenler de" anlayacaklardır bunu. İslâmcı aydınlar, yolları tıkayan engelleri kaldırmaya adadılar yaşamlarını.

Kıyıdan, Millet Meclisine (Assamblée Nationale) değin yürüyorum. "Tüm kurumları Avrupa'dan almak" hastalığına tutulalı beri, Tarihimizi okumaz olduk. Kendi tarihine yabancı kuşaklar yetişti Türkiye'de. Geçmişle aramıza bir Avrupa setti inşa ettik. Ve hiç utanç da duymadık bu setti inşa ederken. Övündük bile! Örneğin, "Anayasa ve Hukuk Devleti" üstüne öğrendiklerimizi ele alalım. Bilgilerimizin kaynağındaki düşünce hep Avrupa patentlidir. Karşılaştırmalı bilgi edinme yeteneğini yitirdik iyice. Avrupa, önce, uygarlığımızla ilişkimizi kesecek girişimler yapmaya zorladı bizi. Okumuşlarımızdan çoğuna sorsak "İlk yazılı anayasa nerede yapılmıştır?" diye, 1215 yılında İngiltere'de yapıldığını söyleyeceklerdir. Oysa bize bunu yanlış öğretmişlerdi. Çünkü, ilk yazılı anayasa o değildir. İlk yazılı anayasa, Peygamber'in, İslâm Devletini kurduktan sonra oluşturulanıdır. Millet Meclisinin önünden geçerken bunları düşündüm.

Yüreğimizin yarısı Mekke'dir, geri kalanı da Medine'dir. Üstünde bir tül gibi Kudüs vardır.

Birden, heykeller, taşlara oyulu ağlayan insan yüzleri değişti. Urfa'da, Halilürrahman Camii'nin arkasındaki yükseklikte, Peygamber İbrahim'e kurulan mancınığın simgesi gibi orada duran, iri uzun iki sütuna dönüşüyor Millet Meclisinin duvarları.

13

Okumak mı, yazmak mı, gezip görmek mi? Gününe göre ağır basıyor biri, ikisi. Okurken, en çok "ortaokullu" ve "liseli" tanıdık kelimelerle göneniyorum. Çünkü onları Maraş'ta öğrenmiştim.

Kuşkusuz, en etkili ve evrensel silah, kelimedir. Sonra, kelimelerin, sınırlı devletler gibi sınırlı ülkeleri de yoktur. Her kelime, kendi başına, sınırsızlığın bir parçasıdır.

Peygamber'in, bütün oluşumları, olabildiği denli yazıyla tespit gereğini belirten buyruğunun sonsuz bilgeliği vardır.

Yazarak çoğalıyoruz.

Doğrular, yazıyla ulaştırılıyor halklara.

Şaşırtılan insanları kelimelerle çağırıyoruz inanca ve bağlanmaya.

Kelimelerin de doğrusu, kelimelerin de yanlışı vardır.

Her yerde bildiri böcekleri yapıştı elimize. Partilerin, örgütlerin, kişilerin çağrıları. Ve Fransa, Ortak Pazara ilişkin bir halkoylamasında "evet" diyor.

Soyut olarak "evet" kelimesinin "hayır" kelimesinden farkı yok. "Evet" sözü, somut bir tasdiki yüklenince, o zaman "evet" sözü bunu söyleyenlerin kurtuluşu olur.

Peygamber'le sunulan Tanrı Öğretisini Ebûbekir'in "evet"i karşılar ilkin. Tanrı Öğretisine bağlanış, Ebûbekir'in bu "evet"iyle tüm müslümanları kapsayarak, son inanacak müslümana değin sürecektir.

Ortak Pazar halkoylamasına değgin toplantılara katılıp dinlemiştim konuşanları. Ne kadar maddeci bir girişimdi bu Ortak Pazar!

Ne var ki, bununla da durduramayacaklardır Batı uygarlığındaki çöküntüyü.

Cumhuriyet Alanındaki (Place de la République) anıt bile güçsüzdür bu çöküntü önünde.

Maraş'ta, ilkokula gittiğim yıllarda, jandarmaların atlarla gösteri yaptıkları alanın önünden geçerdim. Durardum, uzun süre bakardım onlara. Bu yüzden geç kaldığım da olurdu okula.

Dayım bana askerlerden anlatırdı. "Seferberlik" sözünü ilk kez dayımdan işitmiştim. Bir de, Maraş'ın kurtarılması vardı Fransızlardan 1920'de; büyükler anlatırlardı o günleri. Korkardım önce bu öykülerin anlatılması başlayınca, ama sonra, bir yiğitlik duygusu doldururdu içimi; onurlu olurdum.

Türk tarihi doluydu askerlerle. Kitaplarımı her açışımda içinden asker çıkacak sanırdım.

Ortaokul ve lise aynı yapıdaydı, bitişiğinde kışla vardı. Hep asker görürdüm. Kışladan borazan sesleri gelirdi. Marşlar, en gizemli müzikti benim için. İncir ağaçlarıyla dolu büyük avluda, bir köşede kalır, dinlerdim.

Büyük Doğu dergisini orta birde başladım okumaya. Anısı şöyledir: Evimizin çardağında uzanmış, bir roman okuyordum. Dalmıştım. Birden başucumda, teyzemin oğlunu gördüm. Lise sonlarda okuyordu. Elinde bir dergi vardı. Uzattı bana. Baktım, haftalık bir dergiydi. "Okuyabilir miyim?" demiştim; "Senin için aldım." demişti.

Ve okudum.

Yaşamımızdaki büyük dönemeçlerin anılarını aynı sıcaklıkla koruruz.

Tarih bilinci içinde ordu fikri, Necip Fazıl Kısakürek'in yapıtlarında oldukça yoğundur. Asker, bende, yalnızca bir "duygu" değil, bir "düşünce" de oldu.

Bunu da aştım: Militanı oldum inancımın.

Anılar sürekli koşu atlarıdır.

Ankara'da memuriyete başladığımda, Daire, askerî dairelerin çok yakınlarındaydı. Borazan sesleri işitememesem bile, bayrak törenlerini görürdüm.

Ne tuhaf, ne tesadüf, Paris'te de askerler görüyorum.

Seminer çalışmaları yaptığımız yapı, Ordu Bakanlığının hemen yanı.

Otel de, Askeri Okul(Ecole Militaire)un çok yakınında, Cler Sokağında.

Heryerde kelime arıyorum; tüfeklere sürülü kurşunlar gibi ağır. Ama, onlar gibi öldürücü değil. Eiffel kulesi kurşuna dönüşse, basımevinde eritilse, kaç kelime olurdu, diye düşünüyorum.

Örneğin, sadece bir kelimedir Amerika.

14

"Bir ulusun içyapısı; insanların alışkanlıkları, davranışları, ruhsal ve manevî yönleri, kısa süre içerisinde anlaşılamaz. Uzun süre kalmalı o ülkede, çeşitli durumlardaki davranışlara tanık olmalı, bir yargıya varmak kolay değil."

Bu düşüncemi değiştirmiş değilim. Bununla birlikte, söyleyeceklerimi, yazmak isteyeceklerimi de tutamıyorum içimde. Bunlar kuşkusuz bir yargı değil, izlenimlerimdir. Aslında izlenimlerimiz de, toplana toplana bir yargıya götürmüyor mu bizi?

Bir Rus yazarının dediği gibi, hemen, "Fransızlarda mantık yoktur." demeyeceğim. Ama şunu rahatlıkla söylüyorum: İçtenliğe rastlamak çok güç Fransızlarda! Bizim ulusumuza özgü, o serin pınarlar gibi akıp duran "içcömertliği"ni, gönül zenginliğini bulamadım. Bununla, cimriliğin karşıtı olan davranışlara rastlayamadığımı söylemek istemedim; cömertlik sözüyle anlatmak istediğim bu değildi. Bencil kelimesi de yetmez yalnız başına bunu açıklamaya. "Çıkarlarına düşkün" demek de doğru olmayacak; çünkü her insanda çıkarını korumak, doğal bir davranıştır. Ama, bunlardan parçalar alarak belirlemeye çalışabiliriz Fransız tipini. Fransız tipi, başkaları için, kendisinden bir özveride bulunmaya gönlü yatmayan kişidir. "Özveride bulunmak" sözünü dar anlamda, sadece maddi anlamda değil, geniş anlamda alıyorum. Bu izlenimime tarihsel bir dayanak da buldum: Fransız Devrimi. Fransız Devriminin sadece politik düzeyde kalışı, Fransız toplumunun altyapısını etkileyemeyişi, Fransızların başkaları için özveride bulunmaya istekli olmayışlarındandır. Çalışan bir "gizli" doku yok Fransız toplumunda. Oysa içcömertliği dediğimiz gönül zenginliğiyle, değindiğim bu "gizli" doku arasında sıkı bir bağ vardır. Bundan böyle, Fransızların, insanlığa örnek diye sunacakları bir toplum kuracaklarını ummuyorum. Gerçekten, tarihte de, Fransız Devriminden önceki dönemlerde de, Fransızların, başkaları için özveriyi ge-

rektiren, insanlığa örnek bir toplum sunmayı amaçlayan girişimlerde bulunduklarını da bilmiyoruz; olmadı böyle birşey.

İçdünyamıza ilişkin izlenimler birdenbire edinilir. Sözgelimi, birisini ilk gördüğümüzde edindiğimiz izlenim, sonraki karşılaşmalarımızda da yankılanır, durur.

Geceleri gördüğüm otelci, durgun bir kişi. Adamı, anahtarların asılı olduğu bölmenin yanındaki koltuğa yapışmış sanıyorum.

Bir gün, telefon fişlerini değiştirirken, aniden kızıverdi. Sonra anlattı:

"— İkinci Dünya Savaşı sonlarında yaralanmıştım. Uzun süre yaram iyi olmadığı için, kuzeyde, bir küçük kasabanın seyyar hastahanesinde tedavi görmüştüm. Çıkınca, hemen Paris'e, karıma telefon etmek istemiştim. Akşama değin bekletmişlerdi beni. Konuşmak mümkün olamamıştı gene. Yukardaki baysa, Belçika ile konuşması beş dakika gecikti diye, üzüldüğünü söyledi bana. Ama ben, akşama değin beklemiştim de, gene konuşamamıştım karımla! İnsanlar, bayım."

Odaları düzelten, bir Portekiz'li. Sabahları çokça görüyorum. Yılgı, görkemli bir görüntü yapıyor yüzünde.

"— Portekiz'den buralara geliş nedenini anlatır mısın?" dedim.

Salonda oturuyoruz.

"— Babam madenci. Ailemizi yedi yıl Afrika'da dolaştırdı. Çok kazandı oralarda. Sonra Portekiz'e döndük. Kimya mühendisi olmak istiyordum. Ne var ki, şiddetlenen baskı sıktı beni. Sevmiyorum politikayı! Babamsa, ülkedeki baskı politikasını yürütenleri tutmaya başladı. Baskı, ailede de, ayrılmalara sebep oldu; tıpkı, bizim kendi içdünyamızdan ayrılmamıza, kopmamıza sebep olması gibi! Bıraktım üniversiteyi. Umutsuzluk çoğaldıkça, inanmamaya başladım. İki yıl oluyor Paris'e geleli. Çok Portekizli var benim gibi. Arasıra özlüyorum ailemi. İki kardeşimin de Almanya'ya gittiğini duymuştum geçen yıl. Korkuyoruz bayım. Çünkü boşluktayız. Neye inanacağımı bilmiyorum; inanmak gerekli mi sonra? Her yanı dolduruyor bizim gibiler. Portekiz'e dönmek de istemiyorum."

Çabuk çabuk yazmıştım söylediklerini.

Çöküntüyü anlatıyor bir adamın içdökmesi.

Otelin üstümüze püskürttüğü yabancılık. Aslında; bir merdivene, bir kapı açılışına, odanın konumuna alışıncaya değin sürüyor bu.

Tanrı'nın bize en büyük bağışlarından biri de, yeni bir duruma alışabilmemizdir. Yeni bir duruma alışınca, yeni bir girişim yapabiliyoruz.

Girişim de uykudur. Odaya alıştıktan sonra uyuyabiliyorum.

15

Etoile, bir yıldız gibi, biraz kuzey-batıya akmışsa da, herkes ona bakarak tâyin eder konumunu.

Arc de Triomphe, Paris'in güğümü. Ve de bir düğüm göğsünde Parislinin!

Ne var ki, kaç kez yanından geçmişsem, taş olmaktan çıkıyor bu sahici taşlar. Bir taşın yerine, örneğin Afrika'dan bir ev gelip konuyor çıplak bir zenci çocuğu ile. Ust üste ve yan yana bu çocuklar ve bu zenci evleri! Hiç atamadım içimden bu duyguyu.

Gece, ışıkları söndürüldüğü vakit bakılınca, uzaktan, yamuk bir teneşiri andırıyor.

Korku değil de, eziklik doluyor içine insanın; gece, ışıkları söndürüldüğü vakit bakılınca; uzaktan.

Etoile'den Courcelles Bulvarına doğru yürüyorum. Güneş, olanca gücüyle bastırıyor Paris'in üstüne. Yılgın ve yaşlı bir bay sırtını ağaca dayamış; kötümserliği kırk bir derece. Paris'te, böylesi baylara rastlamak olağan. Az ötede, sağımda, Monceau Parkı; toplanmış, çırpılacak, renkleri uçuk halı yığını! Yalnızca Monceau Parkı için söylemiyorum, gezdiğim parkların hepsinde, sıkıntılı bir hava hissettim. Özlem değil, yılgınlık egemen. Gülhane Parkını gezerken içinize doğan aydınlığı bulma olanağı yok. Parklara, ağaçlardaki özgürlük tutkusunu seyretmek için gideriz. Paris'teki parklarda, ağaçların özgürlüğü makine düzenine göre kısıtlanmıştır. Ve kızmamak için gidesiniz gelmez parklara!

Villiers Caddesine saptım. Biraz yürüyünce, kalabalık bir sokak ilişti gözüme. Sokak, önce, Mısır Çarşısının Eminönü Alanına açılan bölümünü getirdi gözümün önüne. Sokağın adı Levis. Üniversitedeki son yılımda, bir yaz tatilinde, o yıllara âit birtakım arkadaşlarla biraz geçim için, biraz da "deneylerimizi çoğaltmak için", iki aya yakın, pazarcılık yapmıştık İstanbul'da. O günlerden kalma bir bilgidir; ikindi kalabalığı en canlı, verimli, işe yarar kalabalıktır pazar yerlerinde. Hele, Beşiktaş Pazarının ikindi kalabalığı hiç gitmez gözümün önünden. Levis Sokağı da öyle şimdi. Meyve satıcıları,

ayakkabıcılar, gömlekçiler. Bir kasap dükkânının önünde, balıklarla öbür deniz ürünleri dolu koca bir tablanın yanında, başka bir küçük tablada, canlı canlı duran kurbağalar gördüm. Kasap dükkânının yanında da bir manav. Manavın önünde de, üstü kiraz dolu daha büyecek bir tabla, yanında satıcısı. Kurbağalara baktım, yenmek için mi duruyordu? Sordum kiraz satıcısına.

"— Bunlar yenmek için mi?

— Ben yemem!

— Bizde de yenmez!

— Fransız değilsin galiba.

— Sen de Fransıza benzemiyorsun.

— Cezayirliyim.

— Ne kadar zamandır Paris'tesin?

— Yirmidört yıldır!

— Niçin dönmüyorsun? Bağımsız bir ülke oldunuz.

— Karım gider, gelir.

— Çocuğun var mı?

— Onbeş yaşında; Fatma.

— Uzak mı oturduğun yer? Senin mi ev?

— *(Eliyle gösteriyor.)* Çok uzakta. İkiyüz frank aylığı.

— Mutlu musun?

— *(Bir bayana kiraz tarttı.)* Milliyetimi koruyorum.

— *(Dükkândaki Bayı gösterdim. Bize bakıyordu.)* O da Cezayirli mi? Ortak mısınız?

— *(Usulca)* Şeytan o! Aylık alıyorum. Konuşma onunla!
— Namaz kılar mısın? Oruç tutar mısın?
— *(Ezik. Yitik. İnce. Issız.)* Öğrettim Fatma'ya "Kul-huvallahu"yu.
— Başka?
— Pazar günü üç Cezayirli geldi bize.
— *(Elini tuttum.)* Müslümanım!
— *(Mutlu.)* Memnun oldum!"

16

Fransızların karakteri: Söyleyeceklerini abartarak anlatıyorlar. Rehber bayan da Fransızlığını unutmuyor tabii. Övünecek görkemli yerleri bizlere göstermekle, övecek yurdunu! Anlatacak bir konu bulamadı mı, başlıyor yollardaki çiçeklerden söz etmeye. Kentlerini yeni görüyorsak da, biliriz bu çiçekleri, daha da güzelleri olur bizim dağlarda! Çiçekten hemen geçiveriyor şu numaralı krala. Ne ki, onlar da eskiyor!

Çünkü eskimiştir, tüm soytarıların şapkaları!

Kabul edelim ki, işlemişler toprağı. Yolları, tepeleri; ekin ekilmedik yerlerin tümünü ağaçlandırmışlar.

Biraz kuzeye kayan batı çizgisinde Manş Denizine doğru gidiyoruz. Birbirlerine ulalı köyler, kasabalar. Camda bir çizik gibi kilise sivrilikleri. Latin Amerika'dan, Afrika'dan, Balkanlar'dan, Hindistan'dan gelmiş kişilerle dolu otobüs. Kimi stajyer, kimi bilimsel çalışma yapıyor Paris'te.

Seine nehri de bizimle birlikte geliyor!

Yolculuk içimizi genişletir.

Kelimeler de ışıyor!

Bundan olacak, uygarlığımızın özündeki inançta "gezi"ye övgü vardır. Bir konuda yılgıya düşmüşsek, gezide kurtuluruz bundan. Yeni yerler görmenin kıvancı umudu içimizde yeniden egemen kılar. Doğanın sonsuzluğunu geziyle kavrayabiliyoruz. Çünkü, yalnız oturduğumuz şehirde çarpmıyor doğanın yüreği! Beni, çokça Tanrı düşüncesi sarar yolculukta. Aslında; yaşamın da bir yolculuk olduğunu, belki, en iyi yolculukta anlıyoruz.

Toros Dağlarının bir bölümüne "Gâvur Dağları" denir. Kim vermiş bu adı, bilmiyorum. Belki zor geçit verişinden demişlerdir böyle.

Gâvur Dağlarından Fevzipaşa'nın görünmesi gibi, Rouen şehri de aşağılarda. Geceyse, İslahiye'nin ışıkları da yanardı, çok daha uzaklarda. Şimdi gündüzdür ve İslahiye yoktur. Rouen'a ağır ağır iniyoruz.

Seine nehri aşağıda bizi bekliyordu.

Rouen; çok andırıyor Adana'yı.

Polonyalı, İkinci Dünya savaşında sakatlanmış. Bastonla yürüyor. Büyücek bir makinesi var boynunda. Canı resim çekmek istedi mi, bastonu arkasına alıp dayanıyor, doğruluyor, çekiyor resmi. Jumièges kasabasında sürekli uğraştı, durdu.

Anmıyorum şatoları ve kiliseleri. Çoğuna girip bakmadım bile! Yalnız, Rouen ile Fécamp arasındaki Saint–Wandrille kasabasındaki kiliseyi gezdim, bizi gezdiren rahiple konuştum. Rahibin ayağında kocaman, demirimsi ayakkabılar vardı. Kimi odalarda sergilenmiş yazıları, resimleri göstermek istedi mi, tutuyor, içerisi yeteri kadar aydınlık olduğu halde, ayakkabıları gibi kocaman el lambasını yakarak onun kör ışığını yazının ve resmin üstüne düşürüyordu. Artık birşeydi, hiçbir etkisi olmuyordu bu kör ışığın. Ellerini havaya kaldırarak, ileri geri sallıyordu kollarını, konuşurken. Herhalde, bütün bunlar, rahipliğin gereği davranışlar olmalıydı! Bu şişman, pancar gibi iri yüzlü rahiple konuşurken, Polonyalı da, bastonunu arkasına alıp dayanmış, kalmıştı öyle. Şöyle dedim:

"— Gençler?

— Dram!" dedi.

Manş denizi, geceyi geçireceğimiz Fécamp kasabasını durmadan tokatlıyordu. Akşam yemeğinde yanı-

ma oturanın nereli olduğunu, ne iş yaptığını sordum. Romen; tarihçi. Üç Türk dostu olduğunu söyledi ülkesinde.

"— Adları? dedim.

— Goboğlu, Feyzullah, Mehmed Ali.

— Bildiğimiz Türkçe kelime?

— Bahşiş, alışveriş, beyzade, şalvar, kaymakam, vilâyet, ramazan."

17

Fécamp, küçük bir kasaba.

Akşam, yemekten sonra, Romen tarihçiyle otelden çıktık, Mısırlı bir iktisatçı da geldi bizimle. Kasabanın yukarılarına değin yürüdük. Yollar ıssızdı. Denize doğru indikçe düzlük genişliyordu.

Toplu gezilerde sıkılıyorum. Özgürlüğümüz alınıyor elimizden, seçim hakkımız yok, geziyi düzenleyenlerin çizdikleri çizginin dışına çıkamıyoruz. Rehberiniz önceden tespit etmiştir gideceğiniz yerleri; göreceğiniz yapılar, anıtlar, şatolar, kiliseler belirlidir; bunlara ait bilgiler de toplamıştır; etkili olmak için, söyleyeceğinin çoğu-

nu ezberlemiştir bile! Yalnızca bunları görmek zorundasınız. Otobüsün durak yerleri, her duruşun süresi bile yazılıdır rehberin elindeki kâğıtta. Uydusu olunuyor rehberin! Bu eski yapılara, sıkıntı yayan kiliselere bakmaktan ne çıkacak? Çoğuna girip bakmıyorum bile! Bir kiliseyi görmek, rehberin, rahibin anlattıklarını dinlemek çok vakit alıyor. Otobüsten inince ayrılıyorum onlardan; rastgele bir sokakta yürüyorum, birine rastlarsam kasabayla ilgili sorular soruyorum, yakında bir kahve bulursam girip çay içiyorum; kahveciyle, kahvedekilerle konuşuyorum.

Romen tarihçi konuşkan:

" — Balkan halkları üstünde Osmonlı Devletinin etkisi büyük olmuş. Çekoslovakya'yı, Bulgaristan'ı, Macaristan'ı, Yugoslavya'yı gezdim; bu ülkelerde incelemeler yaptım. Osmanlı uygarlığının izlerine sık sık rastlanıyor. Epey oldu, İstanbul'daki bir toplantıya katıldığımda, Türk delegelerine de anlatmıştım bunları. Bana öyle geliyor ki, uygarlığınızın hakkını savunamadan buralardan uzaklaşıp gitmişsiniz. Tarihte, bunun benzerine rastlayamadım.

— Haklısınız, dedim. Uygarlığımızın hakkını savunamadan çekilmiştik. Şimdi, uygarlığının yenmiş haklarını arayacak aydınlar çoğalıyor Türkiye'de."

Mısırlı iktisatçı ise, uygarlık sorunlarına ilgi duymuyor. Mısır'la ilgili sorularımı cevaplamadı.

Manş Denizinin ötesi İngiltere'dir. Her yurtseverin, İngiltere'nin adı geçergeçmez, içinde kekremsi bir bulantı olur. Çünkü İngiltere, evrensel konumumuzu parçalayıp Osmanlı Devletini paylaşmak isteyenlerin başında yer almıştı. Darası alınmamış bir hüküm olarak; İngilizin yurdu; "nifak" çıkaracağı heryerdir.

Osmanlı Devleti, dünyanın dengesini sağlıyordu. Bu denge bozulmadıkça, Avrupa devletleri, Doğunun, Ortadoğunun, Afrikanın kaynaklarını rahatlıkla sömüremeyeceklerdi. Bunun için İngilizler, Fransızlar, Ruslar, Almanlar az mı oyun ettiler bize? Öbürlerinin bundan geri kalan yanları mı vardı?

Ya, epey bir süredir, Amerika'nın oyunları?

Batıcılık "ulusumuzu yabancılaştırma" girişimlerini kapsayan kabarık bir "dosya"dır. Bu dosya açılmalı, bütün belgeler ortaya dökülmelidir. Bir ulus, kendi uygarlığından, kendi Tarihinden, bu kadar kolaylıkla koparılamaz.

Kahvaltı için telefon çalıyor.

Oysa erkenden kalkarız, güneşin doğuşunu gözetleyerek ve kendimizi deneterek! Uygarlığımızın özünde, insanın kendi kendisini denetlemesi ve gözetlemesi vardır. Sürekli denetildiğimize inanırız. İçten denetildiğine inanmayan, topluma adayamaz kendisini. İçinin kiri engeldir buna. Gün doğmadan, gün ortasında, akşama iki üç saat kala, tam akşamda, gece uyumadan, deneti-

liriz. Uygarlığımızda tarihsel bir dokudur kişinin denetimi.

Le Havre şehri, İkinci Dünya Savaşında yıkılmış iyice. Ama sonra onarılmış, yeniden kurulmuş. Savaş artığı.

Paris'e dönerken, otobüste arkamdaki sırada oturan bir Yugoslav mühendis, uzun süre Yugoslav yazarı İvo Andriç'in "Dirina Köprüsü" romanından söz etti; imrenerek anlatıyordu Osmanlı yapısı hanları, köprüleri, bedestenleri!

18

Metro damarlarını kapatan derinin üstü Paris. Bu damarlar da boğum boğumdur, sınıflara da ayrılmıştır. Aristokratımsıdır Etoile'e doğru; orası şimdi Général de Gaulle'dür. Yedinci arondismanda aşırı burjuvalaşır. Belleville'den ötesi de proleterimtıraktır.

Kimi yerde damarlar şişerek zorlar deriyi. Deri aşırı gerilir: Akşamdır. Sabah, metroya, ilk işçiyle birlikte iner; işçiler alyuvarlarıdır bu damarlardaki kan bölmelerinin. Metronun gözü görür dolaşan kör dilencilerle! Metroya, kucaklarındaki çocuklarıyla doluşur göçmen kadınları, "yürekleri mühürlü" burjuvalardan ekmek pa-

rası dilenmek için! Ses de, bir dal akordeondan dökülen ezgi. Bakır parçalarını tellerle tutturan, bir iş yaptıklarını sanan, bakır döneminin özlemiyle yanan, saç görünümlerinden cinsiyetleri birbirine karışan Parisli gençler de burda sergilerler elişlerini, dişişlerini.

Metro seğirir: Öğle sonudur.

Kan donar metroda: Otelde uyuyorum.

Concorde metrosundaki afişlerin birinde yurdumun adı yazılı. Elimi gezdiriyorum "Turquie" kelimesinin üstünde. Metro değişti, gün yüzüne çıktı, bir parça oldu ülkemden.

Helezon yok, hep çizgi var Paris'te. Bulvarlar, caddeler, sokaklar, geometrik çizgi düzlüğünde! Ama, insanın, helezona, eğikliğe, yuvarlaklığa da gereksinmesi yok mudur? Sıkıcı biteviyelik! Ruhumuzun sonsuz yuvarlaklığı, bir geometrik düzlüğe, bir geometrik çizgiye sığdırılamazlığı yanında, iple çekilmiş gibi dümdüz yollara, sokaklara, bulvarlara nasıl katlanılır?

Seine, Fransızın hâlâ bulamadığı bir düzen özleminin hüznü gibi, Paris'in içinde dolaşıyor. Kenarındaki kitapçılar da hüzünlü insanlar. Ne düşünüyorlar? Sömürü firavunlarının ülkelerinde büyüyen yeni Musa'ların, o ülkelerin bir ırmağına çağdaş asâlarını değdirip, o ülkeleri yeniden inanca çağırmaya başlayacakları dönemin ne zaman başlayacağını mı düşünüyorlar?

Yeşil bir devrim başladı.

Mistik bir el yeşile boyuyor ağaçları. Maraş kilimlerinin yeşili gibi. Hıristiyanlar karayı seçmişlerdi, marksçılar kızılı. Biri gamın, biri kör şiddetin rengi. Bizimkisiyse, beyaza çalan yeşil, sürekli yeniden oluşun yeşilleşen beyazı. Yeşil, tabiatta kök sürer ve tabiatta ölümsüzlüğü simgeler. Sarı buğdayın tabiatta ilk biçimi yeşildir. Van Gogh hep sarıyı boyadı, buğdayın yeşilden sonraki sarısını. Ama biz yeşili ekliyoruz bu sarıya.

Seine'in durgun akışını bile bugünlük bağışlıyorum! Yeşil mi, mavi mi, ak mı; bir su yürüyor ayaklarıma. Ben, bu yeşillerin daha yeşilini görmüştüm askerlik yaparken Bitlis'te, bir askerlik arkadaşımın evindeki bir dut dalında!

Paris'i, koparılmış bir dut dalı gibi elimde sallayarak Invalides Bulvarından az önce geçtim. Kırmızı, beyaz, mavi karışımı bayrakları o köşede kaldı; silinen bir nokta!

Bir turist resim çekiyor. İki yanlış birbirini tespitle uğraşıyor. Ellerimdeki İstanbul güvercinlerini uçuruyorum. Bir taş, şimdi, bir Küçük Asya'dır.

Bizim kuşak bir muştudur.

"Batı" dedikleri kapı çökmüş ve görülmüştür çöplük.

Nasıl yönümüz hep burası olur? İnsanda birazcık yurt sevgisi kalsa, insan birazcık korumuş olsa uygarlığının sıcaklığını, çevirir başını kendi uygarlık değerlerine. Bu denli mi yüreğimiz yabancılaştı uygarlığımıza?

Kim çaldı yüreğimizi ve onun yerine başka bir organ koydu?

Taşlara oyulu, ağlayan yüzleri yeni bir Medine eli güldürebilir ancak. Yeni bir yöntemle, insan, kendi içinin sesini dinlemeye çağırılıyor.

Eiffel Kulesini görüyorsunuz! Gökten bir haberci beklermiş gibi; tetikte. Oysa herşey gökten inerek ve bütünlenerek ve gökle yerle denenerek, insana teslim edilmiştir. Eiffel Kulesi, bu kadar bekleyişten sonra boynunu bükmeli ve toprağı dinlemelidir. Toprağın çağrısına kulak veren insan, topraktan yaratıldığını ve toprağa döneceğini unutmaksızın ve topraktan da kopmaksızın birşeyler yapabilir.

Ségur Caddesi; sol yanıma yapışık, camın dışına.

Eylem İstanbul'una:

Bayazıt'tan Çarşıkapı'ya doğru yürüyorsunuz; aralardan Marmara'nın sizi denizleştiren bir akımına tutuluyorsunuz; Türbe'yi dönerken, İkinci Abdülhamid'i derin bir saygıyla anıyorsunuz; Gülhane Parkının çınarlarını soluğunuzla okşuyorsunuz; birdenbire Söğüt Kasabasını ve Devletin kurucusu Osman'ı düşünüyorsunuz; nereyi dönseniz hep Fatih Sultan Mehmed'e doğru ilerliyorsunuz ve her yerde O'nu görüyorsunuz; şimdi bir sokaktan, bir minareden, bir çocuk yüzünden, uygarlığınızı yeniden yüreğinize bastırıyorsunuz; Ortadoğu'nun yenmiş ve yenmekte olan tüm haklarını almak için evrensel insan siyasasını bir siz savunuyorsunuz!

19

Büyük bir çikolata fabrikasına götürdüler bizi. Paris'in doğusunda.

Seine Nehri, Erzurumlu bir binicinin elindeki uzun kırbacın, atın kuyruğu ile rüzgârda yaptığı helezonlar gibi sağımda!

Fabrika geniş bir alanı kaplıyor. Şatomsu yapılar.

Gezerken, işçilerin ellerini sıktım, kısa kısa sözlerle. Mümkün olsaydı, makineleri durdurtup konuşmak isterdim. Yılgınlık içindeydiler. Önlerindeki makinelerde çeşitli biçimler alan sıvılaşmış kakao, iradelerini kahverengiye boyuyordu!

1830'da 10.000 ton olan kakao üretimi 1900'de 115.000 tona, 1971'de 1.598.000 tona çıkıyor. 1830'da, 10.000 ton olan dünyadaki kakao üretimi, sadece Amerika'dadır. 1900'deki üretimin %78'i Amerika'da, %18'i Afrika'da iken (%4'ü öbür ülkelerde); 1971'deki üretimin %22'si Amerika'da, %72'si Afrika'dadır (%6'sı öbür ülkelerde). Afrika ülkeleri, ürettikleri kakaoyu, işlemeden satıyorlar. Gördüm, kuru fasülyenin kahve renklisiydi!

Afrikalı seminer arkadaşlarımla bağımsızlık üstüne konuşuyoruz. Ürününü, işlemeden, hammadde olarak satan ulusların, gerçek bir ekonomik bağımsızlığa kavuşamayacakları ortada. Ekonomik bağımsızlık nasıl elde edilir? Ürünü mutlaka işlemek ve işlenen maddeleri dışarıya satmak şartıyla.

" — Çikolata fabrikaları kurup öyle satsanıza!" diyorum.

Avrupalıların çıkarttıkları engelleri sayıyorlar.

20

Chambre Des Députés'den Odéon'a değin yürüdüm.

Akşam!

Afrika, bir akşam çiçeği; kaldırımlarda ve köşelerde. Bunlar, zencilerin elişleridir. Tahtadan mıdır, bakırdan mıdır, ekvatordan mıdır, çok eski zamanlar dağından mıdır; zordur anlamak.

Kabartmalar!

Bu kabartmaların yanlarına çömelen, yerlere ayaklarını uzatarak oturan, az ötede ayakta duran zencilerin gözlerinde de fındık içi ay ufalması.

Bu kabartmalar da karadır!

İçlerine öfke doldurulmuş bombadır!

Saint–Michel Bulvarında da, ara sokaklarında da görüyorum benzerlerini. Birine sormuş bulundum:

" — Nedir bunlar? Nasıl yapıyorsunuz? Anlatır mısın?"

Güldü. Zenci gülüşü, bilmediğimiz bir dünyanın bir ân için belirivermesine, belki aynı ânda yitivermesine benziyor. Bu, gülme midir, ağlama mıdır, kızma mıdır?

" — Çoğumuz Senegal'liyiz. Orda yapılır. Çok eski ormanlardan keserler. Bir de, ölmüş, ne olduğu bilinmeyen hayvanların dişlerini toplarız ormanlarda. Sonra, siyaha boyarız bu ağaç oymalarını. Biz çok severiz siyah rengi. Siyah renkten zencilerin bıktığını sanırsınız belki. Yool İlkel Afrikalılardan kalma imge, bu eşyalarda gördükleriniz. Yeter mi?"

Gülüşün "yenimistiği" zencidedir. Gülmekten belki de korkuyor. Biz Doğulular anlarız bunu.

Montparnasse Bulvarında bir kahveye oturdum.

Az sonra, arkamdaki masaya da bir zenci kondu. Kuş mudur ya da bir muştu mudur? Açtı kitabını.m

Bir yumak ipi sağarsınız aynı ip gelir ya elinize, birini görünce, hepsini görmüşüm gibi oluyorum zencilerin.

Geçmiş, zenciler için, tükenmiş yılların toplamıdır.

Kimi zenci yazarların yazılarına bakıyorum; tarihsel bir dayanak arıyorlar bağımsızlık kavgalarında!

Yeni bir Afrika çıkacak ortaya. Su üstündeki bölümü büyüyor aysbergin.

Karanın da, sarının da, akın da, dinleyeceği ses, insanları Tanrı Oğretisine çağıran Habeşistanlı Ilk Müezzin Bilâl'in sesidir.

21

Ulus Alanında (Place de la Nation) kıvrılır, büzülür, yuvarlaklaşır Paris! Paris'i ilk kez orada, top gibi gördüm. Kahvede oturuyorum. Eski Bastille Alanında yapılan toplantıya katılanların bir kısmı St. Antoine Sokağından Ulus Alanına doğru geliyorlar. Ellerinde pankart. İşçi ve öğrenci karışımı bir topluluk. Tüm istemleri maddesel. Ellerinde yükselen pankartları özenle okumaya çalışıyorum önümden geçerlerken. Arıyorum, maddesel istekleri dışında, ruhsal derinliklerine ilişkin, insanın manevî yönüyle ilgili isteklerini açıklayan bir cümle bulabilecek miyim, diye. Ruhsal isteklerin, insanın manevî yö-

nüyle ilgili isteklerin olmadığı, insanın artık bunları düşünemeyecek kadar katılaştığı bir dünyada adalet kalmıyor demektir. Çünkü, insanda adalet duygusunu oluşturan, bu duyguyu canlı tutan kaynak, insanın ruhsal derinliği, insanın manevî yönüdür. Bir toplulukta, ruh unutulmuşsa, manevî istekler yoksa, o toplumda gerçek anlamıyle sağlıklı insanların bulunmadıklarını hemen anlarız. Kimse, öldürülmüş ruhunun davacısı değil! Ne çıkacak yalnızca maddesel isteklerinin karşılanmasıyle? Çünkü, Batı'nın bunalımı insanlarının maddesel istekleri-nin karşılanmadığı noktasında toplanmıyor. Asıl, ruhları aç Batılıların! Şimdi, Batı, tarihinin en yoğun bunalımını yaşıyor. Kapitalizmin eleştirisi olarak ortaya çıkan marksçılık deneylerinden sonra, Batı, iyice, ruhunu yadsıyan ve onun gereğini duymayan insanların yurdu oldu. Maddecilik başdüşmanı olması, asıl onu kovması gerekirken, ona sığınıyor. Ulus Alanındaki toplulukta görülen ve onurla ama bilinçsizce başlarının üzerinde yükselttikleri bu dövizler, maddeciliğe sığınmanın belgeleri olarak duruyor.

Hastalıklı insanların yurdu Batı! Görünüşü sağlıklı; ama içi inmeli bir toplum, isteklerini açıklamasından anlıyoruz bunu. Onceki gün, buradaki Kütahyalı arkadaşımla birlikte akşam yemeğine çağrılı olduğumuz bir Fransız ailede de anlamıştım. Zengin bir aileydi evlerine konuk gittiğimiz. Ne var ki, maddi olanaklar yetmi-

yordu bunları mutlu kılmaya. Açıklayamadıkları bir yılgı kuşatmıştı bu aileyi. Konuşmamız sırasında, ev sahibi baya şöyle dedim:

" — Üç aya yakın Paris'teyim. Derinliğine olamasa bile, Fransız toplumunu kesik kesik çizgilerle belirleyebiliyorum. seminer yerindeki Fransız aydınlariyle de hep konuşurum bu konuları. Manevî yapısı büyük sarsıntı içerisinde toplumunuzun. Bu içbozgun, sağlıklı görünen dış yüzüne de geçecek. Dıştaki makine düzeni içinizi de egemenliği altına alıyor. Oysa içdünyası insanın, ayrı yasaların egemenliği altında. Makine yaşantısı bencil ediyor insanı, bencilliğin boyunduruğu altına girmiş oluyor insan. Oysa, bencilliğe ilkin ruh başkaldırır. Oysa siz, ruhun başkaldırmaması için bütün yolları kapatmışsınız. İnsan ancak, bencilliğin egemenliği altında bozulan dengesini manevî başkaldırmalarla, yani ruhsal isteklerini bu bencilliğin yerine ikame etmekle sağlayabilirken, sizde bunun tam tersi oluyor. Bencilliğin egemenliği altında bozulan dengenizi, gene bencilliğin başka bir biçimde açığa vurulması anlamına gelen maddî isteklerle düzeltebileceğinizi sanıyorsunuz. Bu isteklerinizi ne denli çoğaltırsanız, dengenizin o denli, belki daha da fazla bozulduğunu göreceksiniz. Toplumunuzun çelişkisi de sanırım burada. Ne yapılabilir, diye de düşünüyorum. Maddî istekler arttıkça, âdil olabilmek olanakları da azalıyor toplumunuzda. Bir toplumun ayakta du-

rabilmesi adalet duygusunun çoşkunluğuna bağlı. Bencillik kurutur insanın içindeki adalet duygusunu. Ne yapıp yapıp ruhun egemenliğini yeniden kabul etmelisiniz. Ve izin verirseniz şunu da söyleyeyim: Ruhu parçalamadan ve bölmeden."

Ev sahibi bayın cevabı:

" — Tespitleriniz, gözlemleriniz önemli. Bizim aileye bakalım. Bu büyük evde karımla kalıyorum. (Çocuklarını göstererek) Bunların da evleri ayrı. Bilmiyorum bencillikten mi ileri geliyor bu? Ruha ilgi azaldı Fransız toplumunda, bunda haklısınız. Ama ne yapmalı? Kişisel çabalarla güç, bir toplumun yeni bir biçim alması! Maddî istekler çoğaldıkça, sıkıntımız azalmıyor, artıyor tersine; buna inanınız. Nereye gidiyor Fransız toplumu, ben de anlayamıyorum. Paris'in dışında çokça kaldım; acaba bu yüzden mi anlayamıyorum?"

Victor Hugo Bulvarına temmuz gecesi yapışıyor. Karınca gibi bir sıcaklık yürüyor ayaklarımızdan yukarı doğru. Arkadaşımla ayrılıyoruz Trocadéro metrosunda.

Yalnızlık, bir arkadaş gibi, otele değin geliyor benimle.

22

Belleğimde yer etmiş bir imge vardır:
Çocuktum, Maraş'ın oldukça uzağındaki Elbistan içmelerine gidiyorduk. Otobüsümüz bir köyün içinden geçmişti. Herhalde, ilk kez görüyordum "köy"ü; içinde canlı var mı yok mu, bilinemeyecek kadar ıssız bir yerdi. Akşam olmuş, köyün yukarılarındaki yüksek tepelere, batan güneşin son ışıkları yapışıp kalmıştı. Yolun kenarındaki evin önünde, kat kat bir tezek yığını, üstünde daha da görkemli, belki otobüsümüz kadar kocaman bir semer vardı. Araba uzaklaştıkça korkulu bir görünüm kazanıyordu. Tezekler kahverengi miydi, kara mıy-

dı, başka renkte miydi? Günlerce etkisinde kalmıştım bu görüntünün. Yıllar sonra, trenle Ankara'dan geçerken, uzaklardan gördüğüm bir görüntüyü de çocukluğumun artık çok eskilerde kalmış o "semerli tezek " yığınına benzetmiştim!

Şimdi, Saint–Michel Bulvarına, Luxembourg Garına doğru yürürken, solumda, az ötede, ortada duran, alana kendi adını veren bir taş yığınında da, belleğimde yer etmiş bu imgeyi yeniden buluyorum!

Luxembourg garı, bir pompa gibi emiyor insanı su yerine. Birazdan bineceğim banliyö treni, Denfert–Rochereau İstasyonundan sonra, Paris'i biraz güneye, İstanbul'un enlemine değin indiriyor. Yenikapı–Kocamustafapaşa arası düşünü kurarım burada. Her geçişimde İstanbullaşır tüm yörem.

Paris'teki günlerimi, tespih dizer gibi, yurt ipine dizerim; imamiyesi de Istanbul'dur!

Denfert–Rochereau'dan sonraki durak Üniversite Sitesi (Cité Universitaire). Öğrenci yurtlarının topluca bulunduğu yerin adı. Burada, elliye yakın ulusun (Türkiye'nin yok), kendi adlarıyla anılan yapılarını görürüz.

Quartier Latin eylemin gündüzlüğüyse, Üniversite Sitesi eylemin geceliği. Asya ülkelerinden, Afrika ülkelerinden gelenler çoğunlukta. Egemen olan "kara kızgınlıkla kara şiddet". Öfke, ciğerlerinden başka yerlerde depo edilir, gerektiğinde boşaltılmak üzere. Kitap, der-

gi sergileri, filmler ve duvarlara yapıştırılmış bildiriler! Kirletilmemiş bir duvar görmedim yumruk gibi kelimelerle! Kertenkeleleşen cümleler. Bunalım, grip gibi geçiyor hepsine. Bir kara sara; tutulanı yatırıyor yere. Tanrı düşüncesinden yoksun kalınca hiçbir şey olunamayacağını, kendi kendine ıslık çalar gibi kara başkaldırı deneyleri yapanlara, hangi dille ve kim anlatacak? Cité Universitaire'de iyice görüyorum bu gereksinmeyi. İnsanın ruhsal yanını yeniden düzeltici önerileri içeren bir öğreti sunulmalı. İnançsızlık, şu kadar megatonluk bir atom bombası altında insanlığın son bulacağı korkusundan daha çok korkutmalı bizi!

Ve de acelecidir hepsi. "Sabır" bilinmeyen bir kelimedir.

En devinimlileri Ortadoğulular. Nedir bağımlılığın kökenindeki? Bu; yabancılaşmadır. Yabancılaşmadan kurtulamamış bir ulus, bağımsızlığını elde edemez. Ve, kendisini yabancılaştıran, uygarlığından uzaklaştıran bir yönelişin yöntemleriyle de elde edemez bağımsızlığını. Ortadoğulu öğrencilerin bağımsızlık kavgalarındaki tutarsızlık bu noktada toplanıyor.

Bir gün, yurtların birindeki salonda, öğrencilerin oynadığı bir oyun seyrettim. Sözsüz bir oyundu. Yüz üç kişi oynuyordu. Hareketleriyle makine düzenini yeriyorlar, yalnızlıklarını açıklamak istiyorlar, sonra uzun bir uykuya dalıyorlar ve içlerine gökten bir muştu doldurul-

muş gibi ayağa kalkarak sevinçle bağırıyorlardı. Buydu oyun.

Yeni bir yöneliş gerekli inanca. Herşeye yeniden başlamak için yeterli bir gücü var mıdır dünyanın? Yoksa, dünya, son yıllarını mı yaşamaktadır?

Ne var ki, umutsuz olmamalıyız.

Batı toplumunun çöküntüsü umuda götürüyor bizi. Türkiye içinde ve dışında bir umuda. Böylece, Türkiye'de, Batılılaşmanın tutarsızlığı ve yabancılaşmanın uygarlığımızda yaptığı yıkım iyice anlaşılacaktır. Uygarlığımıza dönmeden kişilikli bir ulus olamayacağımıza inanan yurtseverler çoğalmaktadır. Kuşkusuz, Batı, yalnızca şimdi değil, kendisini örnek almaya başladığımız dönemlerde de bozgun içindeydi. Bunlar bir yana, ne durumda olursa olsun, hangi şartlar altında yönelinirse yönelinsin, kendi uygarlığından uzaklaşan bir ulusun "kişiliksiz bir insan sayısı toplamı" olacağı tarihsel bir gerçektir. Ama bir ulus, yanlış attığı adımlardan, kişinin yanlışından dönüşündeki çabuklukla geri dönemiyor. Yönelişin yanlışlığının somut örneklerini, bazı kuşakların yabancılaşmaya kurban edilişlerinin acı sonlarını görmekle, ancak bunlardan sonra uyanış başlamaktadır ulus yaşamında. Türkiye şimdi, kendi uygarlığına dönüşümü gerçekleştirecek yurtsever aydınlarını oluşturma çabaları içinde.

Türkiye dışındaki umut, Ortadoğu'nun ve Afrika'nın bir çok ülkelerinde bilinçli aydın bir kuşağın yetişmesidir. Sık sık gittiğim Boyer–Barret Sokağındaki Müslüman Öğrenciler Derneğinde (Association des Etudiants Islamiques) görüyordum bu yeni kuşağın Paris'teki örneklerini.

23

Kahveler psikolojidir Paris'te. Kahve, bir mekân adı olmaktan çok, bir konumu belirtir. Paris'in sinir sistemi. Kimi yerde, bu sinirler kalın halatlara dönüşür. Kimi yerde, nazik bir burjuva kadar incelir. Belleville Bulvarındakilerse, boğum boğum; kara kan damarları. Yoksul Afrikalılar bu damarların karayuvarları. Mairie D'Issy'deki kahvelere gelince, bunlar, bir çocuk öksürüğü kadar hafiftir.

Batı toplumunun çürümüşlüğünü, göze çarpan belirtileriyle görüyoruz kahvelerde. Bu, bir alkol toplumudur. Alkolün basıncı, insanın içinden dışarı kovuyor utanma

duygusunu. Bir ülke, utanma duygusunu yitirmişlerle dolunca, sürgünler ülkesi olur. Utanma duygusunu yitiren, kendi kendisini yitirmiş bir sürgündür.

Masaların yanında da, bir köpek görebilirsiniz. Sahiplerinin kolları yoruluyor iplerini tutmaktan. Köpekleri getirip masaların yanında tutmakla bozmuş oluyorlar konumunu doğanın. Kırın ve kentin konumudur bozulan.

Çünkü köpek kıra âittir.

24

İki günlüğüne Brüksel'e gitmek için, erkenden çıktım otelden. Erken saatlerde, metro, tımarlanmış at gibi kişner. Ecole Militaire metrosundaki memurların çoğunu tanıyorum.

Bezginlik, metro gibi oyuluyor yüzlerinde!

Ortak Pazarın merkezi Brüksel. Nedir Ortak Pazar? Görünüşte ekonomik, kökeninde Hıristiyanlık olan Avrupa Birliğinin adı! Özellikle Ortadoğu uluslarını, Afrika uluslarını daha güçlü sömürelim ve de sömürürken birbirimize düşmeyelim, diye birlik oluyorlar. İşimiz ne bunların arasında? Ulusumuzun kişiliği kalmayacak Ortak

Pazara girilirse! Büyük bir vebal altındadırlar yönetici-ler. Ortak Pazar ters düşüyor uygarlığımızın bizi çağı-ran yönüne. Kişiliğini koruyamayan bir ulusun çağ için-de hiçbir yeri olamaz.

Uzun süre koptuk Ortadoğulu ve Afrikalı uluslar-dan. Oysa çoğuyla, inanç ortaklığı içinde değil miyiz? Daha yakınlaşamaz mıyız? Çünkü, ulusumuzun çıkarı da bunu gerektiriyor.

Kişilerin ve hükûmetlerin gösterttikleri yola karşı, Ta-rihin de tâyin ettiği bir yön vardır. Bu yol, Tarihin tâyin ettiği yönle çelişirse, aydınların ve yazarların görevi, Tarihin tâyin ettiği yönde ilerlemek ve halkları bilinçlen-dirmek olmalıdır.

25

Türkiye'ye dönerken dört gün kaldığım Roma :
Put kuyusu.